

”Ollaan yhdessä isän kanssa”

Ryhmä isille ja lapsille

Teuvo Blomberg

Opinnäytetyö

Valitse kohde.

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Teuvo Blomberg	
Työn nimi "Ollaan yhdessä isän kanssa", Ryhmä isille ja lapsille	
Päiväys 29.5.2012	Sivumäärä/Liitteet 38/26
Ohjaaja(t) Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Peruspalvelukuntayhtymä Selänne	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kunnilla ja kuntayhtymillä on tarve kehittää ennalta ehkäiseviä palveluita lapsiperheiden tukemiseksi. Opinnäytetyössä kehitin Peruspalvelukuntayhtymä Selänteelle toimintamallin isä-lapsiryhmästä. Selänne tuottaa sosiaali- ja terveyspalveluita Pyhäjärven ja Haapajärven kaupunkien sekä Kärsämäen ja Reisjärven kuntien alueelle. Selänne on kehittänyt lapsiperheille suunnattuja palveluja Lapsen hyvä arki-hankkeen kanssa. Lapsen hyvä arki -hanke toimii tämän opinnäytetyön taustavoimana. Aihe on ajankohtainen, koska uusi Kaste-ohjelma kehottaa palvelujen tuottajia vahvistamaan lapsiperheiden palveluja. Valtakunnallisena tavoitteena on kehittää vaikuttavia ja kustannustehokkaita menetelmiä lapsiperheiden tukemiseksi.</p> <p>"Ollaan yhdessä isän kanssa" on toiminnallinen opinnäytetyö. Ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin isä-lapsiryhmä Pyhäjärvellä. Saatujen kokemusten ja teoretiedon pohjalta kehitettiin "Ollaan yhdessä isän kanssa" toimintamalli. Opinnäytetyön konkreettinen tuote on toimintamalli kansion muodossa, joka on opinnäytetyön raportin liitteenä.</p> <p>Toimintamallin tavoitteena oli tarjota isille ja lapsille toimintaa, joka kehittää isän ja lapsen vuorovaikutusta, vahvistaa heidän osallisuuttaan, tuoden äideille vapaa-aikaa ja ehkäisten syrjäytymistä. Kohderyhmänä toteutetussa ryhmässä olivat isät ja lapset, jotka eivät yleensä käy harrastuksissa. Ryhmä kokoontui kerran viikossa kahdeksan viikon ajan. Ryhmä toteutettiin yhteistyössä usean toimijan kanssa. Tiivis moniammatillinen yhteistyö edesauttaa valtakunnallisten tavoitteiden saavuttamista.</p> <p>Ilman isää olevia lapsia olisi ryhmään ollut tulossa useita. Siinä onkin yksi kehitysidea. Tulevaisuudessa voisi olla vastaavanlainen toiminnallinen harrasteryhmä pelkästään pojille. Erona perinteisiin ryhmiin on se, että osallistujat kutsutaan ryhmään, tällöin saadaan mukaan ne, jotka eivät yleensä lähde ryhmiin mukaan.</p>	
Avainsanat Isyys, varhainen tukeminen, syrjäytyminen, osallisuus, isä-lapsiryhmä	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Blomberg Teuvo			
Title of Thesis "Together with dad" The group for dad and child			
Date	29.5.2012	Pages/Appendices	38/26
Supervisor(s) Marjaana Tuovinen			
Client Organisation/Partners Peruspalvelukuntayhtymä Selänne			
<p>Abstract</p> <p>Municipalities and federations of municipalities have a need to develop preventive services to support families with children. In this thesis a operations model of a dad and child group was developed for Selänne basic service federation of municipalities. Selänne provides social and health care services in Pyhäjärvi and Haapajärvi cities as well as in Kärsämäki and Reisjärvi municipalities. Selänne has developed services for families with children in cooperation with Childs good everyday – project. The project is on the background of this thesis. The theme is timely, because a new national Kaste-project invited service providers to strengthen services for families with children. The national aim is to develop active and cost-efficient methods to support families with children.</p> <p>"Together with dad" is a functional thesis. In the first stage a father and child group was put into action in Pyhäjärvi. The "Together with dad" operations model was developed on the basis of the theory and knowledge received from the group. The concrete product of the thesis was a folder of activities.</p> <p>The aim of this operations model was to offer activities for fathers and children, which develops father-child interaction, strengthens their involvement, prevents social exclusion and brings spare time to mothers. The target group of this group was fathers and children who do not have hobbies. The group convened once a week for eight week. The group was put into action in cooperation with many actors. Multiprofessional cooperation helped to reach the national aims.</p> <p>There were many children without a father who wanted to come to the group. It is one case to develop in the future. In the future there could be a group for boys only. Unlike in a traditional group the participants were invited to the group, and so the people that usually do not come to the groups were reached.</p>			
<p>Keywords</p> <p>Fatherhood, early support, social exclusion, involvement, dad-child group</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	VAHVISTUVA ISYYS JA SEN TUKEMINEN	9
	2.1 Isyyden kehitys	9
	2.2 Osallistuva isyys	10
	2.3 Isä-lapsiryhmät varhaisessa tukemisessä	12
3	ISIEN JA LASTEN SYRJÄYTYMINEN, OSALLISUUS JA VOIMAANTUMINEN	14
	3.1 Isien ja lasten syrjäytyminen	14
	3.2 Isien osallisuus.....	15
	3.3 Isyyden voimaantuminen	16
4	TOIMINTAMALLIN KEHITYSPROSESSI	17
	4.1 Toimintamallin tarve ja ideointi	18
	4.2 Toimintamallin luonnosteluvaihe	19
	4.2.1 Ryhmän ohjauksen suunnittelu.....	19
	4.2.2 Ryhmän kokoaminen ja tavoitteet.....	22
	4.3 Toimintamallin kehittäminen ja toteutus.....	23
	4.3.1 Aloituskokouksen kokoukset	25
	4.3.2 Työskentelyvaiheen ja päätäntävaiheen kokoukset	25
	4.4 Arviointi ja palaute.....	27
	4.5 Toimintamallin viimeistely ja tuotteistus.....	29
5	POHDINTA	31
	LÄHTEET	35

LIITTEET

Liite 1 "Ollaan yhdessä isän kanssa" toimintamalli

Liite 2 Esite Ylivieskan seminaariin

1 JOHDANTO

Isyys, äitiys ja vanhemmuus ovat ajankohtaisia aiheita ja niistä on olemassa erilaisia stereotypioita ja ihanteita. Nykyisin korostetaan isien osallisuutta perheen arkeen. (Mykkänen 2011a.) Puhutaan osallistuvan isyyden käsitteestä, josta on tullut yksi perheihanteista (Mykkänen 2011b). Osallistuvan ja sitoutuneen isän kiintymys on vahvempaa, vastuunottavampaa ja tunne-pohjaisempaa kuin ennen. Osallistuvaan ja sitoutuneeseen isyyteen kuuluu myös vuorovaikutus ja läsnäolo lapsen arjessa. (Holmström 2011.) Tavoitteena on jaettu vanhemmuus, jossa isä on lasta hoivaava ja hoitava toinen vanhempi (Mykkänen 2011a). Osallistuva isä on etu koko perheelle, ensisijaisesti lapselle. Tutkimusten mukaan osallistuvalla ja sitoutuneella isyydellä on pitkäkestoisia myönteisiä vaikutuksia. Vaikutukset näkyvät aikuisuudessa esimerkiksi parempana urakehityksenä. (Holmström 2011.) Isän ja lapsen suhteeseen huomion kiinnittäminen on tärkeää lasten hyvinvoinnin kannalta sekä vanhemmuutta ja koko perheen tukemista ajatellen (Halme 2009, 112).

Hallitusohjelmassa on tavoitteena helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista perhevapaa järjestelmällä. Isien osalta heille merkittävä vapaita lisätään ja tehdään isien perhevapaiden käyttöä joustavammaksi. Tavoitteena on mahdollistaa molempien vanhempien osallistuminen työelämään ja lastenhoitoon. (Valtioneuvoston kanslia 2011.) Opinnäytetyössä kehitetään toimintamalli isä-lapsiryhmän toteuttamiseksi. Toimintamallin kehittäminen on linjassa valtakunnallisten tavoitteiden kanssa. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissuunnitelmassa, Kaste-ohjelmassa, kehitetään lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluita. Tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja estää lasten ja nuorten syrjäytymistä. Keinoina käytetään esimerkiksi perheitä tukevia toimintamalleja. Lisäksi kehitetään lapsiperheiden palvelukokonaisuuksia. (STM 2012, 13.)

Toimeksiantaja on Peruspalvelukuntayhtymä Selänteen lasten ja perheiden palvelut, taustavoimana toimi Lapsen hyvä arki -hanke. Tässä opinnäytetyöraportissa Peruspalvelukuntayhtymä Selänteestä käytetään jatkossa lyhennettä Ppky- Selänne. Ppky-Selänteeseen kuuluu neljä kuntaa, Pyhäjärvi, Reisjärvi, Haapajärvi ja Kärsämäki. Ollessani työharjoittelussa syksyllä 2010 Ppky- Selänteen perhetyössä Pyhäjärvellä minulle tarjottiin ideaa isä-lapsiryhmän kehittämisestä opinnäytetyönä. Perheiden tukeminen on yksi tärkeimmistä kiinnostuksen kohteistani. Opintoihini liittyvissä harjoitteluissa ja työelämässä olen kohdannut isiä, joilla on tarvetta vertaistukeen. Isät

voivat tuntea olevansa yksin oman isyytensä kanssa ja kaipaavat vertaistensa seuraavaa. Kokemusten myötä halusin ottaa haasteen vastaan ja pyrkiä kehittämään toimintamallin, jolla voitaisiin tukea isiä ja lapsia joiden osallisuus on rajallista.

Opinnäytetyössä kehitettävä toimintamalli täydentää Ppky- Selänteen lapsiperheille tarjoamaa palveluvalikoimaa. ”Ollaan yhdessä isän kanssa” on toiminnallinen opinnäytetyö, johon liittyy kehitystehtävä. Kohderyhmänä ovat isät ja lapset, jotka eivät yleensä käy harrastuksissa. Tällaiset perheet saattavat olla syrjäytymisvaarassa tai he voivat olla osittain jo syrjäytyneet. Näiden isien sekä heidän lastensa sosiaalisessa verkostossa ja kanssakäymisessä saattaa olla puutteita joihin isä-lapsiryhmällä voidaan vaikuttaa. Tärkeitä käsitteitä työssäni ovat voimaantumisen, osallisuuden, syrjäytyminen, isien sitoutuminen sekä toiminnallisuus.

Ryhmä toteutetaan Pyhäjärvellä, mutta osallistujia on myös toisesta alueen kunnasta. Alueella on toteutettu aiemmin opinnäytetyönä yökylätoimintaa. Lisäksi alueella toteutetaan yhteistyössä Lapsen hyvä arki-hankkeen kanssa perheille suunnattu leirien sarja, josta on tarkoitus kehkeytyä vertaisryhmä. Kyseisen leirin nimi on ”Ollaan yhdessä”, tämän vuoksi opinnäytetyön nimeksi valittiin ”Ollaan yhdessä isän kanssa”, ne ovat samaa tuoteperhettä. Toimintamalli oli esillä Lapsen hyvä arki hankkeen loppuseminaarissa Ylivieskassa syyskuussa 2011 (Liite 2).

Tällaista isä-lapsiryhmää alueella ei ole aiemmin järjestetty. Valtakunnallisesti ajateltuna ryhmä on harvinainen, koska neuvola on vahvasti mukana sen toteuttamisessa. Vuonna 2008 tehdyn selvityksen mukaan vain 2 % neuvoloista on järjestänyt kokouksia yhdestä kuuteen vuoden ikäisten lasten isille. Kokouksista näissä ryhmissä on ollut yleensä yksi. (STM 2008b, 27.) Isäryhmiä järjestetään nykyään paljon, usein ne ovat kolmannen sektorin järjestämiä.

Lapsen hyvä arki-hanke on PaKaste-hankkeen Pohjois-Pohjanmaan osahanke. Sen tavoitteena on luoda toimivia lasten ja perheiden hyvinvointia ja varhaista tukea palvelevia yhteistyö- ja kumppanuusmalleja eri toimijoiden välille. Hankkeen päätavoitteena on lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen sekä lasten ja perheiden palvelujen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen. (Lapsen hyvä arki –hanke.)

Lapsen hyvä arki -hankkeen tavoitteiden mukaisesti opinnäytetyöni taustalla on useita yhteistyökumppaneita. Toimintamallin toteutuksessa olivat mukana Ppky- Selän-

teen lastensuojelun perhetyö, päivähoito ja neuvolatoiminta, Lapsen hyvä arki- hanke, Pyhäjärven seurakunta ja Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisyhdistys.

Opinnäytetyön tavoitteena on tukea ja vahvistaa osallistuvaa eli sitoutunutta isyyttä. Tavoitteena on myös vahvistaa perheiden osallisuutta ja sitä kautta edistää lasten ja perheiden hyvinvointia. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden tukemisella ehkäistään sekä lasten että aikuisten syrjäytymistä. Osallistaminen tapahtuu tarjoamalla isille ja lapsille omaa yhteistä aikaa, mielekästä ohjattua toimintaa sekä vertaistukea. Isän ja lapsen yhdessäolo on tärkeää koko perheen kannalta. Isän ja lapsen yhdessäolo edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia laaja-alaisesti. Se lisää myös isän tyytyväisyyttä itseensä vanhempana sekä tyytyväisyyttä parisuhteeseen (Halme 2010, 24.)

Toimintamalli on kansion muodossa (liite 1). Ryhmän logon ja kansion kannen on suunnitellut Ingmanin käsi ja taideteollisen oppilaitoksen opiskelija. Kansio sisältää toimintamallin ryhmän toteutuksesta saadun palautteen ja kokemusten perusteella. Kansio on suunniteltu helppokäyttöiseksi ohjeeksi ryhmän järjestämisestä. Tulevaisuudessa toimintamalli on yksi Ppky- Selänteen lapsiperheille tarkoitetuista palveluista. Toimintamallin jatkon kannalta haastavinta on löytää sopiva miespuolinen työntekijä ryhmää ohjaamaan. Valmis toimintamalli kansion muodossa voi madaltaa kynnystä ohjaajan löytymiselle.

2 VAHVISTUVA ISYYS JA SEN TUKEMINEN

Ammatillinen rakennemuutos sekä naisten kouluttautuminen ovat vaikuttaneet perinteisen roolijaon muuttumiseen perheissä. Vastuu lasten hoidosta ja kasvatuksesta oli 1960-luvulle asti lähes yksinomaan äideillä. Työelämän tasa-arvoistuminen on vaikuttanut myös perhe-elämään, isät osallistuvat nykyään myös kodin- ja lasten hoitoon. Siihen ovat vaikuttaneet myös esimerkiksi vapaa-ajan lisääntyminen ja teknologian kehittyminen. (Huttunen 2001, 74; Jalkanen 2007, 7.)

Jaettu vanhemmuus ja osallistuva isyys ovatkin eräänlaisia tavoittiloja tämän päivän perhepolitiikassa. Osallistuvasta isästä hyötyvät lapsi ja koko perhe, isä itse mukaan lukien. Osallistuvan ja sitoutuneen katsotaan olevan tavoittelemisen arvoista ja sitä pyritään tukemaan esimerkiksi neuvolatoiminnan kautta. (Holmström 2011.)

2.1 Isyyden kehitys

Perinteisesti isän tärkein rooli on ollut leiväntuoja (Pleck 2004, 32). Edelleen isät kokevat, että heillä olisi vastuu perheen taloudesta, vaikka he haluavat nykyään olla läsnä myös lapsen hoidossa (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 21–28). Taloudellisen vastuun kantamisen rooli korostuu perheissä, joissa on neurologisesti sairas tai vammaisen lapsi (Walden 2006, 66–67). ”Uuden, hyvän isyyden” idea on olla yhtä aikaa leiväntuoja ja tasavertainen lapsista huolehtija (Pleck 2004, 32). Yhtälö leiväntuonnista ja lastenhoidosta ahdistaa isejä, sillä on vaikea yhdistää läsnäolo ja turvata perheen taloudellinen vakavaraisuus. Useissa mielikuvissa isä on myös päivät töissä ja hänellä saattaa iltaisin olla harrastuksia, jolloin hän ei ole perheen käytettävissä. Monien mielissä saattaa olla myös kuva isästä, joka kotona ollessaankin saattaa jäädä lapsille etäiseksi. (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 21–28.) Hoivaavuudella on mies aiemmin saattanut menettää miehisyytensä. Vielä 1950- ja 60 luvuilla on ollut selkeä työnjako miesten ja naisten töiden välillä. (Kekäle 2007,54.) Menneisyys on kuitenkin luultua moninaisempaa. Kaikki menneisyyden isät eivät ole olleet elättäjiä tai yksinvaltiaita. (Mykkänen & Aalto 2010.)

Lapsiperheessä tulee eteen vanhempien omaan ajankäyttöön liittyviä kysymyksiä. Vanhemmat voivat joutua luopumaan osasta vanhoista harrastuksista, tai ainakin miettimään missä toiminnoissa on mahdollista olla mukana, jotta voimavarat riittäisivät välttämättömään. (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 21–28.) Erityisen tuen tarpeessa

olevien lasten perheissä työnjako on edelleen perinteinen. Isät käyttävät enemmän aikaa harrastuksiin ja osallistuvat vähemmän lapsista huolehtimiseen kuin äidit. Tilanne korostuu syrjäytymisuhan alla olevissa perheissä. (Walden 2006, 137–139, 190.) Isä on ollut pitkään perheessä auktoriteetti ja vastannut kurinpidosta. Kurinpiitoon on liitetty väkivalta selkäsaunoineen. (Oulasmaa & Salonheimo 2010, 21–28.) Väkivalta on kohdistunut myös naisiin (Kekäle 2007). Nykyään isät haluavat eroon väkivaltaisen isän maineesta. Perinteisen ajattelun mukaan isät eivät myöskään halua puhua tunteistaan. Tätä käsitystä pyritään nykyään muuttamaan. Parhaimmaksi väyläksi tunteiden ilmaisuun on mainittu vertaistuki, jolloin vertaistuen tarjoaja voisi olla samanlaisessa tilanteessa oleva toinen isä. (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 21–28.)

Isää on pidetty vanhempana toissijaisena, miehet kokevat usein olevansa äidin jälkeisen toisella sijalla lasta koskevissa asioissa. Tämä käy ilmi esimerkiksi päivähoitossa tai neuvolassa, joissa isejä ja äitejä kohdellaan usein eri tavoilla. (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 25–29.) Yleisesti puhutaan perinteisestä isyydestä, jossa isä saattoi olla paljon pois metsä- ja maataloustöiden vuoksi. Silloin isä oli kuitenkin läsnä, vaikka olikin poissa. Isällä oli selkeä asema kurinpitäjänä ja miehenä, silloin ei ollut mahdollista, että mies olisi jakanut isyyden toisen miehen kanssa millään tavalla. Isänvaltaista kasvatuserinnettä tuki aikoinaan myös lainsäädäntö, joka määritteli isät lastensa holhoojiksi. Äidit saivat oikeuden lapsiinsa vuonna 1930 avioliittolaissa. Isä toimi silloin myös miehen mallina eikä hänelle ollut mahdollista osallistua vauvan hoitoon. (Huttunen 2001, 74,152.)

2.2 Osallistuva isyys

Isyys on muuttunut ja muuttuu edelleen. Uudesta isyydestä puhutaan useissa länsimaissa. Idea hoivaavasta isyydestä leiväntuojan lisäksi on huomioitu useissa kansallisissa poliittisissa ohjelmissa. (Klinth 2008.) Jouko Huttunen (2001, 153-154.) on jaotellut uutta isyyttä seuraavasti; suhteessa perinteiseen isyyteen on isyys lähtenyt muuttamaan kahteen suuntaan, ohenevaan isyyteen ja vahvistuvaan isyyteen. Ääritapauksissa oheneva isyys tarkoittaa sitä, ettei mies kannista vastuutaan (Mesiäislehto-Soukka 2008, 57). Nykyään kasvava joukko lapsia saa entistä vähemmän isän läsnäoloa. Yksi syy isän läsnäolon vähenemiseen on avioerojen määrän kasvu, sillä avioerotilanteissa isä-lapsisuhteet joutuvat koetukselle. (Huttunen 2001, 48, 153–154.) Lastensuojelun asiakaslapsista harvoilla isä on läsnä arjessa (Lämsä 2009, 115). Erotilanteissa isyyden ohittuminen ei usein tapahdu isän omasta tahdosta (Me-

siäislehto-Soukka 2008, 57–58). Nykyään on entistä yleisempää pelkkä biologinen isyys. Toisena ohenevan isyyden tyyppinä voidaan pitää niukkaa isyyttä. Niukassa isyydessä isä on mukana lapsen elämässä, mutta niin ohuesti, ettei kunnollista isäsuhdetta pääse syntymään. Niukka isyys on mahdollista myös ydinperheessä. (Huttunen 2001, 48, 153–154.)

Ohentuvan isyyden vastakohtaksi on muotoutunut vahvistuva isyys. Vahvistuva isyys voidaan jakaa vielä avustavaan isyyteen ja osallistuvaan isyyteen. Avustavan isyyden juuret ovat siinä yhteiskunnan murrosvaiheessa, jossa kaupunkiasuminen yleistyi. Kaupunkilaistumisen myötä niin sanotut miesten työt vähenivät, samaan aikaan myös naiset menivät töihin. (Huttunen 2001, 164–165; Kaila-Behm 1997, 20.) Tällöin isille tuli jonkinasteinen pakko osallistua myös kotitöihin. Avustava isä voi olla äidille toveri ja hyvä apu lastenhoidossa ja kodinhoidossa. Toisaalta avustava isä voi olla myös iso lapsi, joka kyllä auttaa jos hänelle tarkkaan neuvoo, mitä hänen pitäisi tehdä. (Huttunen 2001, 164–165.)

Vahvistuvaan isyyteen kuuluu avustavan isyyden lisäksi myös osallistuva isyys. Nykyään isät osallistuvat usein laaja-alaisesti lasten hoitoon ja kasvatukseen, tällöin ei puhuta enää avustavasta isyydestä vaan osallistuvasta isyydestä. (Huttunen 2001, 168–170.) Isien läsnäolo lasten kasvatuksessa on katsottu tärkeäksi. Isän läsnäolo ja tuki edistää lapsen kehitystä ja kasvua. Isän aktiivinen läsnäolo edistää myös lasten kognitiivista kehitystä sekä vähentää poikien häiriökäyttäytymistä. (STM 2008a.) Osallistuvaa isää voidaan sanoa myös sitoutuneeksi isäksi. Osallistuvan ja sitoutuneen isän käsitteen tekivät Michael Lamb ja Joseph Pleck. He käsittivät sitoutumisella kolmea osa-aluetta, vuorovaikutus, saatavilla olo ja vastuunotto. (Mykkänen & Aalto 2010, 54–55.) Osallistuvan isän tunnusmerkkejä on se, että hän ottaa vastuuta monenlaisissa lapseen liittyvissä asioissa. Vastuu näkyy konkreettisesti esimerkiksi siinä, että isä tietää millaiset vaatteet lapsi milloinkin tarvitsee, tai mitä hänen lapsensa tekee päiväkodissa. Isän sitoutuminen näkyy esimerkiksi lasta koskevassa suunnittelussa, hoivan, suojelun ja emotionaalisen tuen antamisessa lapselle. Heillä on yhteisiä harrastuksia ja isä keskustelee, opettaa ja ohjaa lasta kahdenkeskisissä vuoro-vaikutustilanteissa. (Huttunen 2001, 168–170.) Tähän uuteen, osallistuvaan, hoivaavaan isyyteen liittyy jaettu vanhemmuus, joka on noussut tämän päivän vanhemmuuden tavoitteeksi. Jaetussa vanhemmuudessa lasten hoiva ja vastuu jaetaan kotona ja sen ulkopuolella. Jaettu vanhemmuus on yhteistä sitoutumista vanhemmuuteen, joka sisältää yhteisen ymmärryksen vastuuseen lasten hyvinvoinnista. Vastuu koskee niin lasten- kuin kodinhoitoa. Isät ja äidit kokevat eri tavalla isän osallistumi-

sen perheen arjen hoitamiseen. Äidit kokevat tekevänsä enemmän kuin isät. Isät taas kokevat tekevänsä huomattavan osan lasten hoidosta. (Mykkänen 2010, 11, 18.)

2.3 Isä-lapsiryhmät varhaisessa tukemisessa

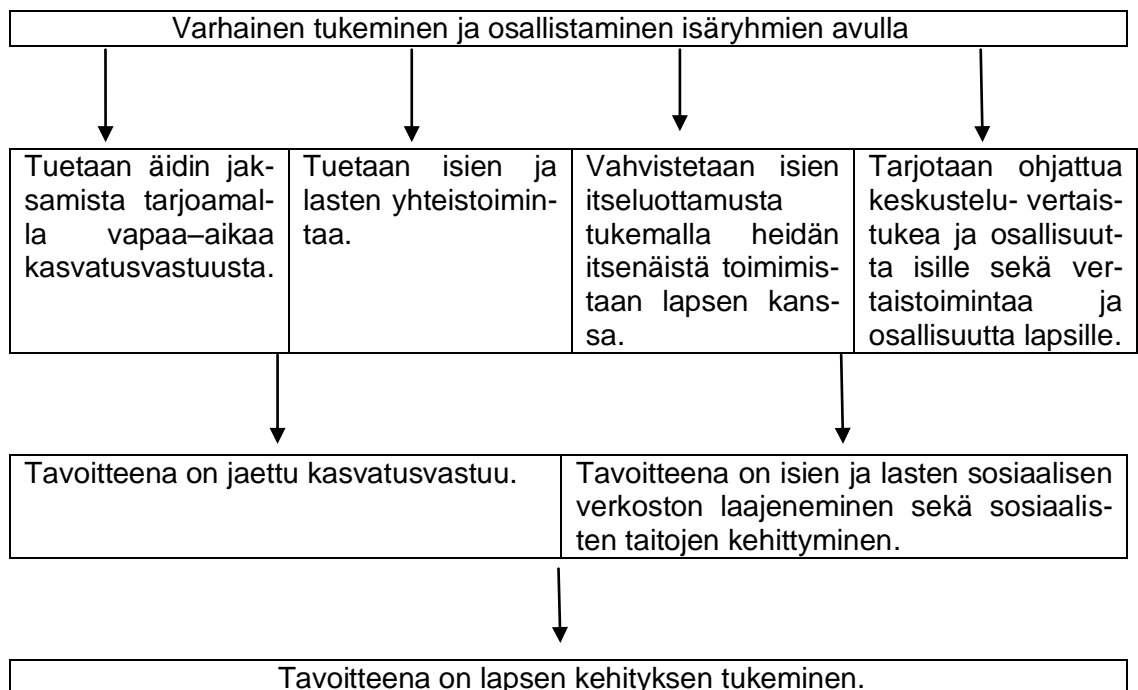
Vanhempainryhmät ovat osa vanhemmuuden tukemisen kokonaisuutta. Vanhempainryhmistä perheet saavat neuvoja ja tukea toisilta perheiltä. Neuvolat ovat veloitettuja järjestämään vanhempainryhmiä vähintään ensimmäistä lastaan odottaville vanhemmille. Ryhmät luovat yhteenkuuluvuutta sekä edistävät vertaistukea ja perheiden keskinäistä kanssakäymistä. Isien saamiseksi mukaan kasvatukseen, pyritään käyttämään isiä mukaan ottavia toimintatapoja. (STM 2008a.) Ryhmiä järjestetään sekä äideille, koko perheelle että isille. Isäryhmät ovat nykyään suhteellisen yleinen vanhemmuuden tukimuoto, sillä niitä järjestetään eri puolella Suomea. Osa ryhmistä on isä-lapsiryhmiä ja osa isien vertaistukiryhmiä. Isä-lapsitoiminnan hyötyjä ovat olleet äidin oman ajan lisääntyminen sekä koko perheen sosiaalisen verkoston laajeneminen. Isä-lapsisuhde on lähentynyt, isät saavat olla lapsen tai lapsien kanssa ilman äitiä, isillä ja lapsilla on siis keskenään omaa aikaa. (Jalkanen 2007, 57–58.)

Isän ja lapsen yhdessäololle on luonteenomaista toiminnallisuus. Isän yhdessäolo lapsen kanssa on erilaista kuin äidin yhdessäolo lapsen kanssa. Isän toimiminen lapsen kanssa on fyysisempää kuin äidin ja sisältää konkreettista leikkimistä. (Jalkanen 2007, 50.) Mia Ståhlbergin tutkimuksessa isistä ja pojista kerrotaan heidän yhteisestä tekemisestä. Isillä ja pojilla on erilainen käsitys yhdessä tekemisestä. Isien mielestä poikien harrastukset, esimerkiksi jalkapallo, ovat tärkeintä yhdessä tekemistä. Pojat eivät koe näitä harrastuksia yhdessä tekemiseksi. Pojat mieltävät yhteiseksi tekemiseksi esimerkiksi vierekkäin lukemisen, uimisen, pelaamisen ja television katsomisen. Hyvä esimerkki näkemyserosta on tapaus, jossa poika lopetti jalkapalloharrastuksen ja laski vapaa-aikanaan mäkeä. Isä harmitteli harrastuksen loppumista, koska heillä ei ollut pojan kanssa sen jälkeen enää yhteistä tekemistä. Poikaa harmitti se, että isä ei ollut mukana mäenlaskussa katsomassa kuinka taitava hän on siinä. (Ståhlberg 2012, 58, 77.) Ryhmässä pyrimme kannustamaan isiä juuri kuvailtuun yhdessä oloon. Isän tapa kannustaa riskien ottoon, omien rajojen kokeiluun ja oppimiseen tapahtuu leikin kautta (Jalkanen 2007, 50).

Isillä on usein negatiivisia ennakkokäsityksiä ryhmiä kohtaan ja monet isät epäilevät, onko ryhmällä hänelle mitään annettavaa (Jalkanen 2007, 50). Isille suunnatut ryhmät ovat usein ryhmiä, joissa lapset ovat mukana. Isät eivät halua pelkkää keskuste-

levaa ryhmää, vaan ryhmän tulee perustua toiminnallisuuteen. Toiminnan kautta voi oppia uutta ja isät voivat opettaa lapsille uusia taitoja ja uusia harrastuksiakin voi löytyä. Toiminnallisuus on tärkeää myös pelkästään iselle tarkoitetuissa ryhmissä, joissa toiminta voi olla esimerkiksi lenkkeilyä ja saunomista. Lasten kanssa isät voivat grillata, pelata lautapelejä, katsoa elokuvia tai käydä retkellä. (Salmela 2005, 51–54.)

Isät eivät itse välttämättä miellä isäryhmiä vertaistueksi, vaikka mahdollisuutta keskusteluun pidetään tärkeänä. Isille on tärkeää keskustella ja vaihtaa ajatuksia samassa tilanteessa olevien henkilöiden kanssa saaden samalla ryhmistä vahvistusta omaan tapaansa toimia isänä. Tärkeää on myös huomata, että muutkaan isät eivät ole täydellisiä, se lisää omaa itseluottamusta. Vanhemmuuden voimavaroja lisäävät myös ryhmässä hyväksytyksi ja ymmärretyksi tuleminen. (Jalkanen 2007, 73–74.) Isät pitävät vertaistukea ja ajatusten vaihtoa toisten isien kanssa tärkeänä osana ryhmää. Tämä ajatustenvaihto ei saa kuitenkaan olla ohjattua keskustelua, vaan isät pitävät enemmän vapaasta vuorovaikutuksesta, jutustelusta ja yhdessäolosta. (Luontio 2009, 40.) Isä-lapsiryhmällä tuetaan koko perheen jaksamista, isien itseluottamusta ja osallisuutta sekä lapsien osallisuutta ja sosiaalisten taitojen kehitystä (Kuvio 1).

Kuvio 1 varhainen tukeminen

3 ISIEN JA LASTEN SYRJÄYTYMINEN, OSALLISUUS JA VOIMAANTUMINEN

Syrjäytyminen, osallisuus ja voimaantuminen ovat osana opinnäytetyötä ohjaavaa viitekehystä. Käsitteinä osallisuus ja voimaantuminen ovat lähellä toisiaan ja ruokkivat toisiaan. Osallistuminen ryhmiin vahvistaa voimaantumista, voimaantuminen lisää osallistumista ja niin edelleen. (Heikkilä & Heikkilä 2005, 31.) Erilaiset ryhmät tarjoavat kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa ympäristöön, olla aktiivinen yhteiskunnan jäsen ja muuttaa sitä (Himberg & Jauhiainen 1998, 95). Ryhmät siis antavat mahdollisuuden olla osallinen ja aktiivinen kansalainen.

Osallisuuden ja osallistumisen eroa olen käsitellyt tarkemmin omassa luvussa (luku 3.2). Osallistamalla vanhempia ja lapsia ryhmä tarjoaa mahdollisuuden osallisuuteen ja voimaantumiseen sekä ehkäisee syrjäytymistä, joka on osallisuuden vastavoima (Särkelä-Kukko 2012). Syrjäytyneitä ihmisiä on ollut kaikkina aikoina, joten se ei ole ilmiönä uusi. Syrjäytyminen liittyy usein yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin, kuten taloudelliset taantumet. Syrjäytymisen uhkan syntymiseen vaikuttavia tekijöitä ovat perheen vanhempien epävakaa työmarkkina-asema, perhesuhteet ja sosiaaliset verkostot niihin liittyvine seikkoineen. Vanhempien heikko työmarkkina-asema vaikuttaa myös lasten elämään. Myös ongelmat perhe-elämässä ja vähäinen tai olematon tuki lähiympäristöstä lisäävät lasten ja nuorten syrjäytymisriskiä. (Lämsä 2009, 24–28, 197–203.)

3.1 Isien ja lasten syrjäytyminen

Syrjäytyminen on käsitteenä monimuotoinen. Syrjäytymisen käsitettä on käytetty työttömien, köyhien, asunnottomien, päihteidenkäyttäjien, mielenterveyspotilaiden ja vaille riittävää aikuisen huolta jäävien lasten ja nuorten yhteydessä. Syrjäytymisen käsite tarkoittaa yksinkertaistettuna yhteiskunnan ja sosiaalisen sekä kulttuurisen elämän valtaviiran ulkopuolelle jäämistä. (Lämsä 2009.) Syrjäytyminen on sosiaalinen ilmiö, joka uhkaa sosiaalista järjestystä. Uhkaavuutensa vuoksi sitä voidaan pitää sosiaalisena ongelmana. (Helne 2002, 11.)

Anne Waldenin (2006, 165) tutkimuksessa havaittiin eniten syrjäytymisvaarassa olevien ottavan heikosti tukea vastaan. Myös tässä opinnäytetyössä oli haaste saada mukaan ne perheet, jotka eniten hyötyisivät ryhmätoiminnasta. Syrjäytymisuhan alla olevat perheet kokevat vertaistuen vähän merkitseväksi (Walden 2006, 187). Opin-

näytetyön kohderyhmä hyötyi vertaistensa seurasta, osalle voi arvioida ryhmän olleen hyvin merkityksellinen. Syrjäytymiskeskusteluissa keskitytään usein työstä syrjäytymiseen. Sosiaaliset verkostot ja lähiyhteisöt ovat itsessään tärkeitä selviytymiselle ja hyvinvoinnille, ilman työkontekstia. Työelämän koventuminen kuitenkin lisää lasten syrjäytymisen riskiä, muttei niin paljon kuin työttömyys. (Raunio 2006, 94–99.) Osallisuutta uhkaava tekijä on erityisen tuen tarve. Syrjäytymisuhan alla olevat perheet kokevat perheen yleisen terveydentilan muita heikommaksi. (Walden 2006, 211, 227–235). Opinnäytetyön kohderyhmällä on joitakin näistä riskitekijöistä. Osa suunnitelluista osallistujista jätti tulematta syrjäytymiseen liittyvistä syistä. Osallistuvan isyyden vahvistamisen lisäksi syrjäytymisen ehkäisy onkin yksi opinnäytetyön merkittävimmistä tavoitteista.

3.2 Isien osallisuus

Osallisuus liittyy usein eri tavoin isä-lapsiryhmän tavoitteisiin. Sen rinnakkaiskäsitteitä ovat esimerkiksi voimaantuminen, osallistuminen, osallisuuden kokemus, luottamus, toimijuus, yhteisöllisyys ja sosiaalisen verkosto. Osallisuutta voidaan pitää myös syrjäytymisen vastavoimana. (Särkelä-Kukko 2012.) Osallisuuden käsitettä on tulkittu useilla eri tavoilla. Osallisuus voi tarkoittaa omaan yhteisöön tai yhteiskuntaan liittyvää osallisuuden ja yhteenkuulumisen tunnetta. Nämä tunteet liittyvät työhön, harrastuksiin tai vaikuttamiseen. Osallisuus voidaan määritellä myös kansalaisten mahdollisuuksilla vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönkehittämiseen sekä vaikuttamiseen. Osallistuminen on käsitteenä suppeampi, siinä kansalainen on aktiivinen toimija joka pystyy, haluaa ja saa vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa asioihin. (Siltaniemi, Perälähti, Eronen, Londèn, & Peltosalmi, 2008, 43.) Osallisuuden ja osallistumisen katsotaan lisäävän yksilön ja yhteisön hyvinvointia (Pehkonen, 2006, 37).

Osallisuutta voidaan vahvistaa ryhmätoiminnalla. Ryhmän jäseniä pyritään ohjaamaan osallisuuteen osallistamalla heitä. Osallistamisessa henkilöitä ohjataan, opastetaan ja jopa tietyllä tavalla pakotetaan osallistumaan. Osallistavan toiminnan täytyy edetä osallistujien ehdoilla haluamaansa suuntaan. (Toikko & Rantonen 2009, 90.) Isä-lapsiryhmässä isiä ohjataan osallistumaan yhteiseen tekemiseen lastensa ja muiden isien kanssa. Lapsia ohjataan osallistumaan muiden lasten ja vanhempien kanssa jolloin sekä vanhemmat että lapset kokevat osallisuutta. Heille annetaan myös mahdollisuus itse vaikuttaa toimintaan.

3.3 Isyyden voimaantuminen

Voimaantumisen käsite voidaan liittää asioiden mahdollistamiseen, omien voimavarojen löytämiseen, elämän hallintaan, toimintavalmiuksien sekä toimintakyvyn saavuttamiseen. Sitä voisi pitää osallistumisen tai toiminnan edellytyksenä. (Siitonen 1999, 85-86.) Voimaantumisen käsite on käytössä esimerkiksi muutosprosessia läpikäyvässä organisaatioissa ja kansalaisten oikeuksia ja aktiivisuutta ajavissa liikkeissä. Voimaantumisen ydinkäsite on sisäinen voimantunne. Se on tunne, joka vapauttaa omia voimavaroja ja vastuullista luovuutta. Ihminen, jolla on sisäinen voimantunne, kokee arvostusta ja luottamuksellista ilmapiiriä. Näiden tunteiden seurauksena ihminen uskaltautuu luoviin ratkaisuihin. (Siitonen 1999, 61.) Mielestäni isien lisäksi myös isälapsiryhmän lapsissa tavoitellaan voimaantumista. Lapsi, jolla on heikot sosiaaliset taidot saa pienessä, luottamuksellisessa ryhmässä onnistumisen kokemuksia ja uskaltautuu mukaan muuhunkin ryhmätoimintaan. Voimaantunut ihminen kykenee ottamaan vastuuta myös muista yhteisön jäsenistä (Siitonen 1999, 61).

Teoria on helppo mieltää isyyden vahvistamiseen siten, että lapsensa kasvatuksessa taustalla oleva isä voi muutoksen edessä halutessaan olla lapsistaan kiinnostunut, sitoutunut isä. Tällöin isä tarvitsee voimaantumisen kokemuksen itselleen. Voimaantuminen tarvitsee toteutuakseen tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuuden, luottamuksellista yhteistoimintaa sekä toimivan yhteisön. (Siitonen 1999, 85 – 86.) Voimattomiksi itsensä tuntevat saavat rohkeutta kasvattaa persoonallista ja sosiaalista voimaa itsessään (Heikkilä & Heikkilä, 2005, 30). Voimaantumisen täytyy kuitenkin lähteä ihmisestä itsestään ja se on sosiaalinen ja persoonallinen prosessi (Siitonen 1999, 86). Voimaantumisprosessi vaikuttaa myös sitoutumiseen; vahva voimaantuminen saa aikaan voimakkaan sitoutumisen (Siitonen 1999, 99). Sitoutuminen isyyteen on työni tärkeimpiä tavoitteita. Voimaantuminen on keino saada aikaan sitoutumisen vahvistuminen isyyteen. Yhteiset hetket lasten kanssa ja onnistumisen kokemukset lasten hoidossa mahdollistavat voimaantumisen ja sitä kautta edistävät isän sitoutumista vanhemmuuteen.

4 TOIMINTAMALLIN KEHITYSPROSESSI

Ammattikorkeakoulussa voidaan käyttää tutkimukselliselle opinnäytetyölle vaihtoehtona toiminnallista opinnäytetyötä. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla erilainen opas, ohjeistus tai ohje, esimerkiksi perehdyttämisoras. Se voidaan toteuttaa myös toteuttamalla jonkinlainen tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Tämä opinnäytetyö toteutettiin järjestämällä isä-lapsiryhmä Pyhäjärvelle ja kehittämällä siitä toimintamalli kansion muodossa.

Opinnäytetyö ei sisältänyt varsinaista tutkimusta, mutta toimintaa arvioitiin ja kehitettiin arvioinnin ja palautteen perusteella. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla esimerkiksi toiminnan ohjeistamista tai järjeistämistä. Toiminnallisuudesta huolimatta toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tutkimuksellinen ote. (Vilka & Airaksinen 2004, 9–10.) Isä-lapsiryhmän toteuttaminen kuulosti aluksi yksinkertaiselta, järjestetään isille ja lapsille mielekäästä toimintaa. Toteutusvaihe osoitti kuinka erilaisia isät ja lapset sekä heidän tarpeensa ovat.

Sosiaali-alalla etiikka on tärkeä osa toimintaa. Sosiaalialan tehtävissä on usein asiakkaisiin ja yhteiskuntaan liittyvää valtaa. Sosiaalialan toiminnan tulee perustua lakiin, se ei kuitenkaan takaa toiminnan eettisyyttä. Ammattietiikka ohjaa sosiaalialan työssä tehtäviä valintoja. (Talentia 2005) Opinnäytetyössä olen toteuttanut alan eettisiä ohjeita ja lainsäädäntöä. Raporttia kirjoittaessani olen kunnioittanut asiakkaitteni luottamuksellisuutta ja toteuttanut sosiaalialan työtä sääteleviä salassapitosäännöksiä sosiaalialan eettisten ohjeiden mukaisesti (Talentia 2005). Opinnäytetyölle ei haettu tutkimuslupaa, koska toimeksiantajan mukaan siihen ei ollut tarvetta.

Kehittämistyökaluna ”Ollaan yhdessä isän kanssa” -toimintamallin kehittämässä käytettiin Kaisa Jämsän ja Elsa Mannisen kirjaa *Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla* (2000). Tuote voi olla aineellista tai aineetonta tai niiden yhdistelmä. Sosiaali- ja terveysalan tuotteiden tulee auttaa sosiaali- ja terveysalan tavoitteiden saavuttamista. Tuotteissa tulee huomioida eettiset ohjeet. (Jämsä & Manninen 2000, 13–14.) ”Ollaan yhdessä isän kanssa” toimintamalli on aineettoman ja aineellisen tuotteen yhdistelmä. Siihen kuuluu kansio, joka opastaa isyyttä tukevan palvelun järjestämiseen. Toinen työssä käytetty kehitystyökalu on Demingin ympyrä, jota käytettiin toimintakertojen suunnitteluun jatkuvan kehityksen mahdollistamiseksi. Jämsän ja Mannisen malli koostuu viidestä vaiheesta. Ensimmäinen vaihe oli ongelmien tai ke-

hittämistarpeiden tunnistaminen, jossa varmistettiin tuotekehityksellä ratkaistavissa olevan ongelman tai tarpeen olemassaolo. Toinen vaihe oli ideavaihe, jossa valitaan tarpeeseen vastaava tuote tai ratkaisu. Kolmas vaihe oli tuotteen luonnostelu, jossa luotiin tuotekuvaus. Neljäs vaihe oli tuotteen kehittäminen, jossa tuote testattiin ja kehitettiin edelleen. Viides vaihe oli tuotteen viimeistely, jossa tuotetta korjattiin ja viimeisteltiin. (Jämsä & Manninen 2000, 85.)

4.1 Toimintamallin tarve ja ideointi

Ensimmäinen vaihe tuotteen kehittämisessä oli ongelmien ja kehitystarpeiden tunnistaminen. Ongelmien ja kehitystarpeiden täsmennyttyä päätettiin kehitetäänkö olemassa olevaa tuotetta vai kehitetäänkö kokonaan uusi tuote. (Jämsä & Manninen 2001, 29–30.) Kansallisessa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelmassa Kasteessa on määritelty useita tavoitteita ja keinoja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehittämiseksi. Ongelmien ehkäisy ja hyvinvoinnin edistäminen kustannustehokkailla palveluilla on tärkeää. Tavoitteena on myös syrjäytymisen ehkäisy ja yhteiskuntaan osallisuuden lisääminen. Ehkäisevien työmenetelmien vahvistaminen on osa kasteohjelman tavoitteita. (STM 2012, 10–13.) Ppky- Selänteessä on pohdittu ja kokeiltu erilaisia keinoja perheiden tukemiseksi. ”Ollaan yhdessä” perheleiri oli sellainen. Leiripalaverin yhteydessä havaittiin, että leirillä oli vain äitejä lapsineen, perheet olisi hyvä nähdä kokonaisuutena. ”Ollaan yhdessä isän kanssa” tulee olemaan yhtenä palveluvaihtoehtona Ppky- Selänteen lapsiperheille suunnatulla palvelutarjottimella. ”Ollaan yhdessä” palvelut sopivat sekä ennalta ehkäisevään työhön, että korjaavaan työhön lastensuojeluperheille. Ryhmä täydentää palvelutarjotinta ja on Kaste-ohjelman hengen mukainen lisä siihen. Isä-lapsiryhmällä on valtakunnallinen, ajanhenkeen kuuluva tilaus.

Ideointivaihe alkoi, kun saatiin varmuus kehittämistarpeesta. Vaihtoehtoja pohtimalla ja innovoimalla pyrittiin löytämään ratkaisu kehitystarpeisiin. (Jämsä & Manninen 2001, 35.) ”Ollaan yhdessä” perheleirin taustavoimaksi oli kehittynyt toimiva yhteistyöpohja alueen eri toimijoista. Tätä yhteistyöpohjaa päätettiin hyödyntää isä-lapsiryhmän toteuttamiseen. Kevättalvella 2011 pidettiin kolme ideointitilaisuutta sosiaalityöntekijöiden, Lapsen hyvä arki -hankkeen sekä työelämän ohjaajien kanssa. Palavereissa päädyimme toteuttamaan isä-lapsiryhmän, josta saatujen kokemusten perusteella kehitetään toimintamalli.

Kokoontumispaikaksi saimme päiväkotia Muksuteekin Pyhäjärvellä. Muksuteekissa on liikuntaan tarkoitettu tila, jonka pystyi rajaamaan siten, että lapset eivät päässeet varsinaisiin leikkutiloihin. Muksuteekista saimme myös käyttöömmme toiminnassa tarvitsemiamme välineitä. Tarjoilun kustansi lasten ja perheiden palvelut ensimmäisissä kokoontumisissa. Saunaretkelle tarjoilun kustansi Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosasto. Pyhäjärven seurakunnalta saimme käyttöömmme savusaunan ja grillikodan saunaretkä varten. Sisätilojen lisäksi kaupungilta ja seurakunnalta oli mahdollisuus saada ryhmän käyttöön erilaisia ulkotiloja. Näitä olivat koulujen pihat ja luontotalueet. Sopivien tilojen löytäminen on haasteellista vaikka tiloja on paljon, koska iltaisin tyhjillään olevien tilojen käyttöön saaminen ei ole aina helppoa (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 172). Henkilöstöresursseiksi luonnosteltiin kahden ohjaajan järjestelmä.

4.2 Toimintamallin luonnosteluvaihe

Tuotteen luonnostelu alkoi suunnittelusta ja valmistuksesta tehdyn päätöksen jälkeen. Luonnosteluvaiheessa hankittiin tietoa asiakkaista, toimintaympäristöistä sekä tuotteesta. Hankittu tieto analysoitiin ja täsmennettiin se, mitä ollaan tekemässä. Vaiheen tuloksena oli luonnos suunnitellusta tuotteesta. (Jämsä & Manninen 2000, 43, 85.)

Ideointivaiheessa suunnittelin rahoituksen ja kohderyhmän: isät ja lapset. Luonnosteluvaiheessa suunniteltavia asioita olivat budjetti, täsmennetty kohderyhmä, markkinointi, ryhmän ohjaus, toiminnan sisältö ja toiminnan tavoitteet. Lisäksi täytyy suunnitella toiminnassa tarvittavien henkilöiden määrä ja toiminnassa tarvittavat ja siihen soveltuvat tilat.

4.2.1 Ryhmän ohjauksen suunnittelu

Toimintamallin tavoitteena on tukea ja vahvistaa osallistuvaa, sitoutunutta isyyttä. Tavoitteena on myös edistää lasten ja perheiden hyvinvointia, vahvistaa osallistujien osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Laajojen tavoitteiden lisäksi teimme pienempiä konkreettisia tavoitteita, isän ja lapsen vuorovaikutuksen parantaminen, lasten ja isien osallisuuden vahvistaminen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen. Toteuttamistyökaluna käytettiin voimaannuttavaa ryhmäprosessia (kuvio 2), jossa mahdollistetaan yksilöllinen ryhmään kuulumisen tunne ja osallisuus. Ohjaus mahdollistaa sopivan ilmapiirin ja turvalliset rajat. Ne auttavat oppimaan sosiaalisia taitoja ryhmässä.

Resurssit. <ul style="list-style-type: none"> • Taloudelliset • henkilöstö • ryhmälle sopivat tilat • valmiiden resurssien hyödyntäminen • markkinointi. 	Ryhmäohjaus. <ul style="list-style-type: none"> • Osallistaminen • tavoitteet • säännöt • tunneilmasto • osallistujien tarpeet.
Turvallisuus. <ul style="list-style-type: none"> • Fyysinen • psyykkinen • tunneilmasto • turvasuunnitelma • tilojen merkitys. 	Toiminnan sisältöä ohjaavat tekijät. <ul style="list-style-type: none"> • Kohderyhmä • toiminnan sisältö • tavoitteet • resurssit.
Suunnittelussa huomioon otettavia asioita.	

kuvio 2. voimauttava ryhmäprosessi

Ryhmän ohjausta suunnitellessa päädyimme toimimaan ohjaajaparina. Ohjaajaparin löytäminen oli haastavaa, koska hänen oli luontevampi olla mies. Miehiä ei sosiaalialalla ole paljon ja he ovat työllistettyjä. Lopulta löytyi vapaaehtoinen nuorimies, joka armeijasta palattuaan oli tehnyt luokanopettajan sijaisuuksia alakoulussa. Tehtävään täytyi löytää oikeanlainen henkilö, jotta hän osaltaan edistäisi oikean tunnelman ja reilun ilmapiirin syntymistä. Minulla oli päävastuu ryhmästä, ohjaajaparin rooli oli avustava. Hänelle kuului lisäksi ohjata lasten toimintaa, ollessani itse isien kanssa. Ryhmän ohjaajan rooli pitää sisällään useita eri rooleja; organisaattori, turvallisuuden tuoja, vaikuttaja sekä ryhmäprosessin ylläpitäjä (Järvinen ym. 2007, 169–170). Ohjaajan tehtävä on huolehtia ryhmän toiminnan käytännön edellytyksistä. Näitä käytännön asioita ovat esimerkiksi paikka, aika ja tiedottaminen. (Himberg & Jauhiainen 1998, 176–177.)

Miesryhmissä ohjaajan täytyy tietää mitä tekee. Hänen tulee olla rento, mutta myös määrätietoinen, ohjaajan taidot tulevat esiin ilmapiirin luomisessa. Miesryhmien ilmapiiri on onnistuessaan ”äijämäinen”, mutta turvallinen. (Peitsalo 2008, 37.) Yksinker-

taisimmillaan ryhmän toiminnan voi jakaa kolmeen vaiheeseen; aloitus/ tutustuminen, työskentely ja lopetus (Järvinen ym. 2007, 174; Seppänen ym. 2010, 247). Ryhmätoiminnan kokoontumiskerrat noudattavat myös samaa kaavaa; aloitus, työskentely ja lopetus. Lopetusvaiheessa puretaan kokoontumisen sisältö (Seppänen ym. 2010, 247).

Tutustumisvaihe on tärkeä osa ryhmän toimivuutta, toiminnan alkaessa ryhmän jäsenet ovat yleensä varautuneita ja odottavaisia. Tutustumisvaiheessa tavoitteena on ryhmäytyminen, joka on edellytys sille, että ryhmän jäsenet tuntevat olonsa turvalliseksi. Varsinainen työskentelyvaihe alkaa, kun kaikki tuntevat olonsa turvalliseksi. Luottamus ja turvallisuuden tunne mahdollistavat avoimen ja luottamuksellisen keskustelun. Tähän vaiheeseen ei välttämättä kaikissa ryhmissä päästä ollenkaan. (Järvinen ym. 2007, 174; Vilen ym. 2010, 247–248.) Toiminnan päättäminen on myös tärkeä vaihe, johon täytyy valmistautua huolella, jotta keskeneräiset asiat saadaan päätökseen. Viimeisessä kokoontumisessa käydään läpi kulunut ryhmäprosessi ja suunnitellaan tulevaisuutta. (Järvinen ym. 2007, 174; Peitsalo 2008, 46.)

Saimme toimeksiantajalta tietoa ryhmään mukaan tulevista lapsista ja isistä. Tiedon avulla pystyimme suunnittelemaan mahdollisimman onnistuneet toimintakerrat. Toimintakertojen tuli olla isän ja lapsen yhteistoimintaa kehittäviä ja lasten sosioemotionaalaisia taitoja tukevia. Toiminnan tuli olla lasten kyvyille sopivaa ja kaikille osallistujille mielekästä sekä onnistumisen kokemuksia tuovaa. Suunnittelimme liikunnallisia harjoitteita, jotka olivat erilaisia pelejä ja tehtäväratoja. Harjoitteiden ja pelien toteutuksessa tärkeää olivat selkeät säännöt ja rajat. Välittäminen, itsetunnon vahvistaminen, määrätietoisuus ja rajat olivat tärkeitä lapsille ja erityisen tärkeitä erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille (Walden 2006, 167). Strukturoidulla kokoontumisilla pyrittiin tukemaan vanhempia edellä mainituissa tavoitteissa. Ryhmissä työskenteleminen oli tavoitteellista toimintaa, jossa vertaistuellalla oli merkittävä rooli.

Suunnittelimme ryhmään kuusi toimintakertaa, käytännössä toteutimme kahdeksan kokoontumista. Pidimme kaksi ylimääräistä kertaa, koska osallistujien määrä jäi lopulta vähäiseksi. Näin saimme ryhmän toiminnasta paremman kokonaiskäsityksen.

Aloitusvaiheeseen kuului kaksi toimintakertaa, toimintakerrat kolmesta viiteen kuuluivat työskentelyvaiheeseen. Kokoontumiset kuudesta kahdeksaan olivat ryhmän päätösvaihe. Ryhmän päätösvaiheeseen suunnittelimme savusauna- ja makkaranpaistoretken, jossa muistelimme menneitä ja katsoimme tulevaisuuteen.

Ryhmän turvallisuus oli tärkeimpiä suunnittelun kohteita. Turvasuunnitelmaa ei tarvinnut tehdä, koska päiväkodilla on turva- ja pelastussuunnitelma, johon perehdyimme ennen ryhmän toteutusta. Päiväkoti oli turvallinen ympäristö toiminnan järjestämiseen. Turvallisuussyistä pidimme osallistujamäärän pienenä. Henkistä turvallisuutta edistimme kehittämällä leikin avulla ryhmän säännöt. Säännöt lisäsivät turvallisuuden tunnetta ja edistivät myös fyysistä turvallisuutta johon varauduimme myös harjoitteiden valinnalla. Tärkeä osa henkistä turvallisuutta oli myös rento ja reilu ilmapiiri. Ulkoilmassa vaaratilanteet ovat vaikeammin ennakoitavissa kuin sisätiloissa, esimerkiksi vieras koira aiheutti vaaratilanteen.

4.2.2 Ryhmän kokoaminen

Kohderyhmän valinta oli haastava ja aikaa vievä prosessi. Pohdimme toimeksiantajan kanssa useita eri vaihtoehtoja. Haastavin ryhmä olisi ollut isät, jotka tapaavat lapsiaan valvotusti. Mietinnässä oli myös ryhmä, jossa isät olisi houkuteltu mukaan yleisellä mainoskampanjalla. Tällöin ryhmä olisi ollut kaikille avoin. Pohdimme millaiset isät hyötyisivät eniten toiminnasta. Päädyimme samaan menettelyyn kuin ”Ollaan yhdessä” perheleirillä. Sinne oli valikoitu osanottajia ja niin tehtiin myös tämän ryhmän kanssa. Kohderyhmäksi valittiin isät ja lapset, jotka eivät yleensä osallistu kodin ulkopuolisiin harrastuksiin.

Kohdennettu ryhmä tukee osallistujien osallisuutta ja isien vanhemmuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. Nämä isät ja lapset hyötyivät toiminnallisesta ryhmästä. Ryhmätoiminta vahvisti heidän osallisuutta ja vanhemmuuttaan. Etsimme lievästi syrjäytymisuhan alla olevia isiä. Neuvola ja perhetyö etsivät sopivat osallistujat. Ryhmässä jokaisen osallistujan tulisi pystyä olemaan vuorovaikutuksessa kaikkien ryhmän jäsenten kanssa (Järvinen ym. 2007, 173). Lapset ovat samalla tavalla ryhmän jäseniä kuin aikuiset (Toivanen ym. 2010, 199). Pohdimme sopivaa ryhmäkokoja sekä sisälönohjaajan että toimeksiantajan kanssa. Ryhmäkokoon vaikuttivat turvallisuustekijät ja ryhmän hallittavuus. Päädyimme etsimään kolmesta viiteen isä-lapsi paria. Tällöin ryhmässä olisi kuudesta kymmeneen osallistujaa.

Neurolan ja perhetyön avustuksella valitsimme viisi perhettä, joille markkinoimme ryhmää. Toimeksiantaja otti perheisiin etukäteen yhteyttä ja pyysi minulle luvan yhteydenottoon. Luvan saatuani otin yhteyttä perheisiin. Kävijäkunnaksi muodostui kak-

si isää ja kolme lasta. Isät olivat keski-ikäisiä kolmenkymmenen ja viidenkymmenen ikävuoden väliltä. Kaikilla oli useampia lapsia, osa asui yksin lastensa kanssa. Ryhmään mukaan tulleet isät olivat vahvasti mukana lastensa kasvatuksessa. He myös huolehtivat pitkälti perheen arjesta. Ryhmään otetuilla isillä ei ollut harrastuksia ja heidän sosiaaliset kontaktinsa olivat vähäiset. Lasten ikäjakauma oli kahdeksasta kahteentoista vuotta. Lapsilla oli erilaisia erityisen tuen tarpeita. Erityisen tuen tarve voidaan määritellä seuraavasti: Erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla ovat kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset heikentyneet. Syynä tähän voi olla vamma, sairaus tai toimintavajavuus. Erityisen tuen piiriin kuuluvat myös psyykkistä tai sosiaalista tukea tarvitsevat lapset ja nuoret sekä ne joilla on riskitekijöitä oppimisessa. (Kuorelahti 2009.)

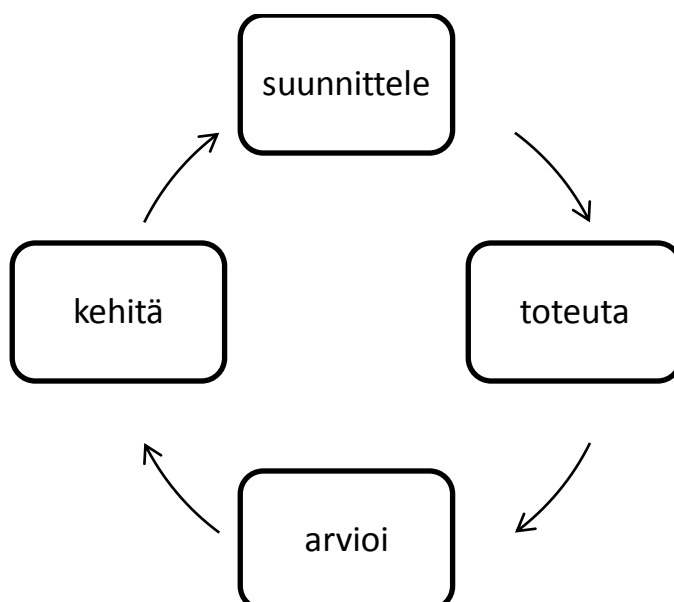
Mukana oli myös lapsi ilman isää. Ennen kuin otimme hänet mukaan, pohdimme millaisia reaktioita isä-lapsiryhmässä oleminen aiheuttaa lapselle tai muille osallistujille. Ryhmästä saadun kokemuksen perusteella lapsen mukana olo ilman isää ei ollut ongelma. Ilman isää olevia lapsia olisi ollut tulossa enemmänkin.

4.3 Toimintamallin kehittäminen ja toteutus

Tuotetta kehiteltiin luonnosteluvaiheessa tehtyjen ratkaisujen mukaisesti. Kehittelyvaihe sisälsi tekemisvaiheen ja testausta jolla saatiin kehittämistarpeet esille. (ks Jämsä & Manninen 2001, 85.) Jämsän ja Mannisen mallin mukaisesti ajateltuna toteutettu ryhmä oli prototyyppi, jolla tuotetta testattiin. Testauksesta saatujen tulosten perusteella viimeisteltiin toimintamalli kansion muotoon. Kyseessä oli useasti toistuva toiminta, joten oli perusteltua arvioida toimintaa jokaisen toimintakerran jälkeen.

Ryhmä toteutettiin syys-marraskuussa 2011. Jokainen mukaan tullut perhe oli vähintään kerran pois, mikä on aivan normaalia. Käytännön toimintaa kehitimme ohjaajaparini koko toiminnan ajan. Kokoonantumisten jälkeen pohdimme, mikä harjoite toimi ja mikä ei ja millaisia harjoitteita tulevilla kerroilla tulisi olla. Teimme jatkuvaa reflektointia toiminnasta suhteessa tavoitteisiin. Selvisi, että lapsilla oli omia erityisestuen tarpeita, joten suunnitelmassa asetettujen tavoitteiden saavuttaminen vaati perusteellista suunnittelua. Valmistelimme jokaisen pelin ja harjoitteen huolellisesti ja määrittelimme niihin selvät säännöt toiminnan tavoitteellisuuden varmistamiseksi. Harjoitteissa yhdistyi isien osallistaminen, tavoitteellisuus ja leikillisuus.

Ryhmän sisällön suunnittelussa käytettiin Demingin ympyrää: suunnittele, toteuta, arvioi ja kehitä (kuvio 3). Demingin ympyrä on yleinen kehittämismalli, siinä kolme ensimmäistä vaihetta toteutuu luonnostaan, ilman suuria lisäponnisteluja. Neljäs vaihe, jossa kehitetään, korjataan ja tehdään johtopäätöksiä, vaatii tietoista keskittymistä asiaan. (Laamanen 2001, 209.) Opinnäytetyössä Demingin ympyrää käytettiin toimintakertojen sisällön suunnitteluun ja kehittämiseen. Toimintakertoja havainnoitiin koko ajan, arvioimme kunkin kokoontumisen onnistumiset ja epäonnistumiset heti kokoontumisen jälkeen. Havaintojen perusteella suunnittelimme lopullisesti seuraavan keran sisällön. Jatkuva kehittäminen oli tärkeää, koska ryhmä oli keskenään heterogeeninen, ja kaikille sopivan sisällön kehittäminen oli haastavaa.

kuvio 3. Demingin ympyrä

Kohderyhmä oli isät ja lapset, joten oli perusteltua käyttää toiminnallisia menetelmiä. Isät pitävät mieluummin yhteistoiminnallisesta toiminnasta kuin keskustelusta. (Salmela 2005, 53.) Toiminnalliset menetelmät sisälsivät käytännön toimintaa asiakkaiden kanssa. Toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää erilaisten asiakkaiden kanssa ja toiminta on usein pienimuotoista ja arkista. Toiminnallisuudelle ei sinänsä ole rajoja, vaan rajana toimii yleensä työntekijän luovuus. Luova työntekijä osaa muuttaa työn tavoitteen arkiseksi toiminnaksi, joka helpottaa tavoitteen saavuttamista. (Mäkinen ym. 2009, 157–161.) Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että jos haluttiin isien ja lasten tekävän jotain yhdessä, niin voidaan järjestää majantekoprojekti. Tällöin majanteko yhdessä antaa isälle ja lapselle kokemuksen yhteisestä tekemisestä. Toiminnalliset menetelmät ovat joskus niin yksinkertaisia ja arkisia, että ohjaaja ei

välttämättä edes tunne tekevnsä työtä. Silti työ voi olla tavoitteellista toimintaa, jolla saadaan tuloksia aikaiseksi. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 163.)

4.3.1 Aloitusvaiheen kokoontumiset

Kaksi ensimmäistä kokoontumista kuuluivat aloitusvaiheeseen. Aloitusvaihe on toisiin tutustumista ja ryhmäytymistä. Ensimmäisen kokoontumisen harjoitteet pyrittiin suunnittelemaan sellaisiksi, että ne soveltuvat eritasoisille ja -ikäisille osallistujille. Harjoitteiden valinnassa huomioitiin myös isien mahdollisuus osallistua toimintaan. Harjoitteiden kuvaus löytyy toimintakansiosta (Liite 1).

Ensimmäisen kerran harjoitteet olivat

- Leijona-palapeli tutustumiseen
- boccia
- polttopallo
- rentoutus nystyräpaloilla
- kahvi ja mehutarjoilu, tunnelmien kysely
- kotiin lähtö.

Paikalle saapui kaksi isää lapsineen ja lapsi ilman isää. Tunnelma oli alkuun varautunut. Kokoontuminen kesti puolitoista tuntia. Kokoontuminen oli lasten osalta varsin onnistunut, he pitivät toiminnasta. Isät olivat varautuneempia kuin lapset. He kuitenkin osallistuivat toimintaan, mutta ohjaajille jäi tunne, että osa isistä olisi mieluummin katsonut lasten tekemistä. Pohdittavaksi asiaksi jäi toiminnan kesto-aika. Puolitoista tuntia tuntui pitkälle ajalle, riittäisikö tunti. Toinen pohdinnan tarve ilmeni harjoitteissa, koska lapsilla oli erilaisia erityisen tuen tarpeita. Jouduimme kehittämään kaikille sopivia harjoitteita.

Toinen kokoontuminen noudatti samaa kaavaa kuin ensimmäinen, uutena pelinä mukaan tuli vierityspallo, joka osoittautui hyväksi harjoitteeksi. Mukana oli yksi isä lapsineen ja lapsi ilman isää. Kokoontuminen kesti vain tunnin tilojen päällekkäisvarauksien vuoksi ja kokemuksen perusteella päätimme jatkossa pitää kokoontumiset tunnin mittaisina.

4.3.2 Työskentelyvaiheen ja päätäntävaiheen kokoontumiset

Kahden kokoontumisen jälkeen pohdimme ryhmän kehitystä ja totesimme olevamme valmiita työskentelyvaiheeseen. Kokoontumisen kestoksi muodostui tunti. Aloitustavasta saatujen kokemusten perusteella liikunnalliset harjoitteet sopivat ryhmän lapsille. Kehitimme harjoitteita, joissa yhdistyvät liikunnallisuus ja tavoitteellisuus. Päätimme jakaa toiminnan kaikille yhteisiin harjoitteisiin sekä isille ja lapsille erikseen pidettäviin harjoitteisiin. Käytännössä tarjosimme isille mahdollisuuden keskusteluhetkeen kahvinjuonnin merkeissä. Sillä aikaa toinen ohjaaja piti lapsille tempurataa.

Työskentelyvaiheen kokoontumisten runko

- Lämmittely
  - esimerkiksi vierityspallo tai sanomalehtipallo.
- Työskentelyvaihe
  - yhteistoiminnallinen harjoite ilmapallorata, askartelu
  - isien keskusteluhetki
  - lasten tempurata.
- Lopetus
  - kahvit ja mehut.

Osallistujia työskentelyvaiheen kokoontumisissa oli vaihteleva määrä. Kolmanteen kokoontumiseen saapuikin vain yksi isä lapsineen, mutta päätimme kuitenkin pitää kokoontumisen. Lapsen tarpeiden kannalta oli tärkeää saada olla yksi kerta pienellä ryhmällä. Onnistuimme luomaan lapselle sellaisen turvallisuuden tunteen, että hän tuli mukaan myös jatkossa. Edellisellä kerralla hän oli poissa. Kokemus kuvaa osanottajien osallisuusvajetta ja voimaantumisen tarvetta. Poikkeuksen ohjelmarunkoon teki neljäs kokoontuminen, jolloin oli pallopele-ilta. Syynä oli toisen ohjaajan poissaolo. Kuudes kokoontuminen oli savusauna ja makkaranpaistoretki. Retki oli mieleinen ja ainutlaatuinen kokemus osallistujille, vaikkei siellä ollutkaan saunomisen, makkaranpaiston ja nokipannukahvien lisäksi muuta ohjelmaa. Retki tarjosi elämyksiä ja yhdessäoloa osallistujille.

Ryhmän päätös toteutettiin kolmessa kokoontumisessa, lopetusvaihe alkoi jo savusaunaretkellä. Seitsemännellä kerralla runko oli sama kuin työskentelyvaiheen kokoontumisissa. Seitsemännellä kerralla otettiin myös valokuvia viimeistä kokoontumista varten. Kamera oli lapsille jännitystä aiheuttava asia, vaikka he itse saivat keilla sitä. Kahdeksannella kerralla lapset saivat valita jo olleista peleistä ja harjoitteista mieleisensä. Kokoontumisella askarrettiin edellisellä kerralla otetuista valoku-

vista ja kartongista osanottajille muistotaulu ryhmästä ja keskusteltiin ryhmässä koetuista asioista. Kävimme myös isän kanssa läpi ryhmän aikana tapahtuneita asioita.

4.4 Arviointi ja palaute

Arvioin toimintamallin kehitystä kokonaisuutena. Joka kokoontumisen jälkeen tein muistiinpanoja havainnoistamme. Arvioitavia asioita olivat isien osallistuminen harjoitteisiin ja sen mielekkyys, lapsien osallistuminen, harjoitteiden sopivuus ryhmälle, ryhmädynamiikka ja ilmapiiri.

Ryhmän päätösvaiheessa pyysimme osallistujilta vapaamuotoista palautetta suunnitelman mukaisesti. Palautteessa pyysimme arvioimaan seuraavia asioita: Mitä hyötyä ryhmästä oli? Millaista toiminta mielestäsi oli? Tukiko ryhmä arkielämää? Millaista toimintaa olisi saanut olla lisää? Oliko kesto-aika sopiva ryhmälle? Mikä oli parasta ryhmässä? Miten toimintaa olisi voinut kehittää? Onko toiminnalle tarvetta tulevaisuudessa?

Yhdeltä kävijältä sain kirjoitetun vapaamuotoisen palautteen. Yhdeltä sain puhelinhaastattelun ja yhden kohdalla sain palautteen perhetyöntekijän kautta. Palautteesta kävi ilmi osallistujien tyytyväisyys ja toive samantapaisen toiminnan jatkosta paikkakunnalla. Toiminta toi viikkoon vaihtelua ja katkaisi viikon. Toiveena oli lisää ulkoilua ja osallistujia. Osallistujien vähyyttä koettiin suurimpana epäkohtana. Ulkopaikkakunnalla asuvien mielestä matka oli pitkä ja heikossa taloudellisessa tilanteessa myös kallis. Osanottajien vähyyteen vaikutti ryhmän kokoamistapa ja kohderyhmä. Se, että ryhmä oli suljettu, vaikutti myös asiaan. Kasken ja Korhosen toteuttama isä-lapsivertaisryhmä Rautalammilla (Kaski & Korhonen 2005, 31–34) oli avoin ryhmä ja kokoontui noin kerran kuussa, siellä osanottajien määrä vaihteli kolmesta seitsemään isään. Todennäköisesti kaikille avoin ryhmä, joka tekisi paljon retkiä, saisi enemmän osanottajia. Avoimuus ryhmässä mahdollistaisi uusien osallistujien tulon milloin vain. Sellaisessa ryhmässä herää kysymys, saadaanko ryhmään ne isät ja lapset, jotka siitä hyötyivät. Osallistujamäärään vaikutti todennäköisesti myös alue, jolla ryhmä järjestettiin. Osallistujia oli kahdesta kunnasta, joiden yhteenlaskettu väkiluku on noin 10 000. Salmelan ja Jalkasen pro gradu-tutkielmissa ryhmät järjestettiin suuremmissa kaupungeissa ja myös kävijämäärät olivat suurempia.

Perheet eivät kokeneet toiminnan sinällään vaikuttaneen jokapäiväiseen arkeen. Omat havainnot ja perhetyöntekijöiden palaute sen sijaan puhuvat sen puolesta, että

toiminnasta oli hyötyä arkielämään. Jalkasen tutkimassa ryhmä oli vastaavanlaisia kokemuksia. Isät eivät aina tiedosta saavansa tukea, eivätkä miellä toisten isien seura vertaistueksi. (Jalkanen 2007, 55–56.) Lapsi, jolla on vaikeuksia olla suuressa ryhmässä, sai kokeilla ja harjoitella sosiaalisia taitoja pienessä turvallisessa ryhmässä, jossa oli isäkin mukana. Isä ja lapsi, joilla ei ole yhteisiä arkielämän harrastuksia, saivat yhteistä aikaa, josta varsinkin lapsi nautti. Toiminnalla on siis vaikutuksia, joita isät eivät itse välttämättä heti huomaa, eivätkä tiedosta. Olisi ollut mielenkiintoista nähdä vaikutuksia, mikäli ryhmä olisi jatkunut pitempään ja siinä olisi ollut enemmän osallistujia

Ryhmän toimintaa suunniteltaessa perehdyin teoriaan ja käytännön kokemuksiin vastaavista ryhmistä. Muualla Suomessa saadut kokemukset pitivät suurelta osin paikkansa myös tässä ryhmässä. Isille tärkeintä on lapsen viihtyminen ryhmässä. Isät ja pojat pitävät hetkeksi kodin ulkopuolelle pääsemisestä. (Luontio 2009, 35.) Isät tulivat ryhmään ensisijaisesti lasten vuoksi ja he odottivat lapsille mielekästä toimintaa. Osa isistä haluaa olla osallisena toiminnassa, osa taas haluaisi istua sohvalla katsomassa. Isät itse eivät olisi tarvinneet erityistä ohjelmaa, mutta osa isistä kuitenkin piti juuri näistä yhteistoiminnallisista hetkistä. Vertaistuen merkitys lisääntyy ryhmätoiminnan jatkuessa (Jalkanen 2007, 50; Luontio 2009, 34–37). Kohderyhmämme isien mukaan saaminen vaatii markkinointityötä ja tässä opinnäytetyössä se ei onnistunut täydellisesti. Jälkeenpäin voi pohtia, että osallistujia olisi voinut ottaa suunniteltua enemmän mukaan, koska poissaoloja on aina.

”Ollaan yhdessä isän kanssa” oli ainoa ryhmä, johon osallistujat kutsuttiin henkilökohtaisesti, lähdemateriaalin ryhmät olivat kaikille avoimia ryhmiä. Huomionarvoista oli havainto siitä, että poikia ilman isää olisi tullut useampia mukaan kuin pystyimme ottamaan. Se ilmaisee tarpeen toiminnalle, johon voivat osallistua myös ne lapset jotka eivät voi osallistua tavoitehakuiseen ja usein kalliiseen urheilu tai muuhun vastaavaan harrastukseen.

Kaikille sopivan ja kasvua tukevan toiminnan kehittäminen oli sinällään haastavaa. Lapset ja isät olisivat voineet turhautua, mikäli toiminta olisi ollut lapselle ylivoimaisen vaikeaa. Onnistuimme kuitenkin kokeilujen jälkeen suunnittelemaan kaikille sopivat harjoitteet. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheen mukaiset yhteistoiminnalliset harjoitteet, kuten majanteko, taskulamppupiilonen ja ritsan teko, olisivat toimineet erilaisen kohderyhmän kanssa. Otettuani huomioon kohderyhmän keskittymisvaikeudet ja turvallisuuteen liittyvät asiat, päätin jättää ne harjoitteet pois. Salmelan tutkimuksessa

mukana olleissa ryhmissä toiminta koostui retkistä, luonnossa liikkumisesta, askarte-
lusta ja leipomisesta (Salmela 2005, 53).

Toinen harjoitteiden toteuttamista rajaava tekijä oli sää. Olimme suunnitelleet puolet
kokoontumisista ulkona tapahtuviksi, mutta runsaiden syyssateiden vuoksi pääsimme
vain kerran ulos. Ulkoilun puute tuli ilmi myös palautteesta. Isät toki ymmärsivät sää-
tekijät, mutta ulkoilu olisi ollut toiveissa. Savusaunaretki oli osallistujille mieleinen
kokemus. Erilaiset retket ovat suosittuja isä- lapsiryhmissä (Luontio 2009, 34–37;
Kaski & Korhonen 2005, 31–34; Salmela 2005, 45–53). Ongelmaksi muodostui se,
että olimme sopineet savusaunan viimeiselle kerralle, kokoontumisten lisääntytyä
emme pystyneet siirtämään saunapäivää, joten se jäi keskelle ryhmätoimintaa. Sau-
naretki oli kuitenkin alun alkaen suunniteltu ryhmän päätöstilaisuudeksi, ja viimeiset
kaksi kokoontumista eivät enää yltäneet samalle tunnetasolle kuin aiemmat kokoon-
tumiset.

Kahdella ohjaajalla toteutettu ohjaus oli osa onnistunutta ryhmää. Kahdella ohjaajalla
haettiin turvallisuuden luomisen lisäksi mahdollisuutta ohjattuun keskusteluun isien
kanssa ryhmän työskentelyvaiheen aikana. Suunnitelma onnistuikin, isillä oli selkeästi
vertaistuen tarve. Ongelmaksi jatkoa ajatellen voi muodostua kahden miesohjaajan
löytäminen. Ohjaajan sukupuolella on vaikutusta, isien mielestä mies on soveliaampi
isä-lapsiryhmän ohjaajaksi (Luontio 2009, 31). Ryhmän pystyy ohjaamaan yksin, mi-
käli lapset ovat isiensä hallittavissa eikä tavoitella ohjattua keskustelua. Havaintojen
perusteella osalle osallistujista myös ottautuminen lasten kanssa yhteiseen toimin-
taan tuotti vaikeuksia. Lasten erilainen toimintakyky ja vanhempien erilaiset arvot
vaikuttivat ryhmädynamiikkaan. Tässä ryhmässä ei ollut ongelmaa isän auktoriteetis-
ta lapsiinsa nähden.

4.5 Toimintamallin viimeistely ja tuotteistus

Tuotteen valmistuttua testauksen jälkeen alkoi tuotteen viimeistely, joka sisälsi esi-
merkiksi yksityiskohtien hiomista. Pohjana viimeistelylle olivat testauksessa tehty
arviointi ja saadut palautteet. (ks Jämsä & Manninen 2000, 80–81.) Viimeistelyvai-
heessa arvioimme prosessin onnistumisen ja kehityskohteet ja kehitimme tiedon ja
kokemuksen pohjalta konkreettisen tuotteen, tässä tapauksessa kansion. Painotuot-
teessa asiasisältö riippuu siitä kenelle tuote on suunnattu. Tekstin tulee olla helppolu-
kuista ja siinä tulee olla selkeä ydinajatus. Ammattikunnan kulttuuri, arvot ja ihmiskä-
sitys on tunnistettavissa tekstin tyylistä. Painoasu on osa oheisviestintää. Useista

kirjaintyypeistä, ja tehostekeinoista voidaan valita organisaatiolle sopiva visuaalinen linja. (Jämsä & Manninen 2000, 56–57.)

Opinnäytetyöni toimintamalli ja lopullinen tuote on toimintakansio. Kansion kannen ja ryhmän tunnuskuvan suunnitteli Ingmanin käsi- ja taideteollisen oppilaitoksen opiskelija. Kansion toteutuksessa kiinnitettiin huomiota ulkoasuun, luettavuuteen ja asiasisältöön. Sisällön valinnassa tulee huomioida kohderyhmä, sisällön laajuus ja tarkoitus. Tekstin tulee aueta ensilukemalla lukijalle ja ydinajatuksen täytyy olla selvä. (Jämsä & Manninen 2012, 56–57.) Tässä työssä kohderyhmä on ammattilaiset tai alan opiskelijat, joilla on jo joku käsitys perheiden tukemisesta ja ryhmätoiminnasta. Viimeistelyssä suoritettiin vielä asiantuntijatestausta toimeksiantajan toimesta. Kansion teossa huomioitiin käytettävyys, luettavuus ja ulkoasu. Käytettävyyden ulkoisia ominaisuuksia ovat kansion materiaali ja muoto sekä muovitaskut, jotka tekevät kansiosista kulutusta kestävä. Käytettävyyttä on myös looginen sisältö. Kansion kieli pyrittiin tekemään ymmärrettäväksi ja helpoksi lukea. Ulkoasun tavoitteena on tukea sisältöä ja luoda mielenkiintoa.

5 POHDINTA

Opinnäytetyöni aihe oli ajankohtainen ja henkilökohtaisesti mielenkiintoinen. Lapsiperheiden varhainen tukeminen on yksi tämän päivän teemoista valtakunnallisesti. Lapsiperheiden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy on nostettu tärkeäksi tavoitteeksi valtakunnan ylintä johtoa myöten. Valtakunnan tason tahtotilasta huolimatta kunnilla ja kuntayhtymillä on vähäiset taloudelliset resurssit tavoitteiden saavuttamiseen. Vähäiset taloudelliset resurssit ohjaavat kuntia kehittämään uusia, kustannustehokkaita ja vaikuttavia työmenetelmiä. Isä-lapsiryhmä on yksi ennaltaehkäisyyn ja varhaisen tukemisen muoto.

Isyys on tutkittu aihe, siitä löytyi paljon erilaisia tutkimuksia, väitöskirjoja, pro gradu töitä ja niin edelleen. Mielenkiintoista isyystutkimuksessa oli uudesta isyydestä puhuminen. Muutamassa uudessa tutkimuksessa todetaan, että isyys on kenties ollut monimuotoisempaa myös aiemmin. Jaettu vanhemmuus ja osallistuva isyys ovat perhepoliittisesti tavoiteltuja asioita. Opinnäytetyö pyrki osaltaan edistämään tuon tavoitetilan saavuttamista. Kerran viikossa kokoontuva ryhmä tarjosi isille mahdollisuuden olla yhdessä lasten ja vertaistensa kanssa. Mielenkiintoinen tutkimuksista esille noussut asia oli myös isien ja lasten kokemukset siitä, mikä on heidän yhteistä aikaansa.

Opinnäyteyössä tavoitteena oli osallistaa isät lapsen kanssa yhteiseen tekemiseen. Ryhmässä olleet toiminnot olivat erilaisia pelejä ja tehtäviä, jotka ovat lapsille mieleisiä, ja joihin isät pystyvät osallistumaan. Pojat olivat tyytyväisiä siihen, että isät pelasivat heidän kanssaan vierityspalloa tai hieroivat terapiapalloilla selkää. Osa isistä tuntui vierastavan tällaista toimintaa. Tässä kohtaa tuli mieleen stereotyyppinen kuva jäyhästä suomalaisesta miehestä. Oikean tunneilmaston ja ”reilun meiningin” luominen tuntuikin olevan tärkeä osa onnistunutta ryhmää. Savusaunaretki ja makkaranpaisto perinteisesti miehekkäinä harrastuksina sopivat sekä isille että pojille. Alkuperäisenä suunnitelmana oli ottaa mukaan myös ruuanlaittoa. Sattumalta ryhmässä olleet isät olivat itse ruokansa tekeviä, joten se osio jätettiin pois.

Ryhmän toiminnan sisällössä on tärkeää ottaa osallistujien erilaiset kyvyt ja tarpeet huomioon. On tärkeää muistaa, että isät vertailevat lastensa suorituksia toisten lasten suoritukseen ja liian suuret tasoerot aiheuttavat mahdollisesti

häpeän tunteita. Häpeää tuntiessa isä ei tunne oloaan mukavaksi ja se voi olla syy olla tulematta ryhmään. Se, että isä ei tunne oloaan mukavaksi, ei tarkoita sitä, ettei lapsi olisi tyytyväinen. Lapsi voi olla innostunut ja tyytyväinen toimintaan vaikkei isä olisikaan. Isä-lapsitoiminnan lisäksi olisi hyvä olla pelkästään pojille suunnattua kohdennettua toimintaa. Kunnissa on yleensä erilaisia harrastuksia, mutta ne eivät tavoita kaikkia. Lapsille, jotka eivät ole aivan niin hyviä urheilussa tai muussa toiminnassa olisi hyvä olla omia ryhmiä, johon osallistujat kutsutaan. Toiminta näissä olisi tarkoin suunniteltu siten, että osallistujat saavat onnistumisen ja osallisuuden kokemuksia.

Oma lukunsa oli isät, jotka eivät tulleet mukaan ollenkaan. Osalla kieltäytyneistä oli ymmärrettävä syy, eihän ryhmä pakollinen ollut. Ryhmä ei myöskään palvellut kaikkien tarpeita. Tämäkin on luonnollista, on haasteellista löytää ratkaisuja, jotka sopivat kaikille. Kaikki mukaan lupautuneet eivät tulleet mukaan, mikä mielestäni kertoo kohderyhmän vaikeuksista olla osallisena yhteiskunnassa. Samoin kuin se, että osalla kohderyhmästä mukana olo oli päivän mielialasta kiinni. Oletukseni on, että julkisen ilmoittelun kautta osallistujia hakemalla yksikään nyt mukana olleista ei olisi tullut ryhmään. Olenkin vakuuttunut siitä, että tällaisella toiminnalla on paikkansa tulevaisuudessa. Kohdennettu ryhmä, johon osallistujat kutsutaan, madaltaa kohderyhmän kynnystä lähteä kodin ulkopuoliseen harrastukseen. Isien lisäksi tällainen ryhmä on tärkeä sosioemotionaalista ongelmista kärsiville lapsille. Pieni ryhmä on turvallinen paikka harjoitella sosiaalisia taitoja ja totuttautua ryhmätoimintaan.

Olen tavannut osan lapsista myös muissa toimintaympäristöissä. Ero sillä onko kyse pienestä vai isosta ryhmästä näkyy lasten käytöksessä. Olen havainnut tällaisen toiminnan edistävän erityisen tuen tarpeessa olevien lasten osallisuutta ja voimaannuttavan heitä. Lapset nauttivat pelailusta ja erilaisten harjoitteiden tekemisestä isien kanssa. Esimerkki hyvin toimivasta harjoitteesta on ilmapallorata. Siinä yksinkertaisella idealla saatiin isät ja lapset pohtimaan ja kokeilemaan miten tehtävä tulisi suorittaa. Sellaiset tehtävät tukivat suoraan isän ja lapsen vuorovaikutusta.

Valtakunnallisesti sosiaali- ja terveysalan palveluiden tuottamisessa koetaan tärkeäksi palvelun vaikuttavuus suhteessa kustannuksiin. "Ollaan yhdessä isän kanssa" -toimintamallissa toteutettiin yhteistyötä kunnallisen ja kolmannen sektorin välillä. Yhteistyötä tehtiin myös kunnallisen sektorin sisällä eri toimialueiden kuten neuvolatoimen, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välillä. Kaikkien yhteistyötahojen osallistuminen ei ole itsestään selvää, vaan ryhmänohjaaja joutuu persoonallaan markkinoimaan ryhmän myös yhteistyökumppaneille. Toimintamalli pyrkii vastaamaan haas-

teisiin päällekkäisyyksien karsimisesta ja kustannustehokkuudesta. Ryhmä on osoitus siitä, että yhteistyöllä ja suunnittelulla voidaan tuottaa hyvinvointipalveluja kustannustehokkaasti. Tilat olivat toimivat, tarjoilut olivat asianmukaiset ja kahden ohjaajan järjestelmä oli onnistunut. Rahaa ryhmän toteuttamiseen kului noin kuusikymmentä euroa ja työpanosta kertyi ilman matkoja pelkkiin ohjaustilanteisiin tilan valmisteluineen neljäkymmentä tuntia, joista vapaaehtoistyötä oli kaksikymmentä tuntia. Tästä voidaan päätellä, että toiminta on edullista, mikäli vastuussa oleva työntekijä voi ohjata ryhmän oman työaikansa puitteissa siten, että hänen varsinainen työnsä ei siitä kärsi. Myös vapaaehtoisohjaajien käyttö on mahdollista.

Valtakunnallisesti tärkeistä huolenaiheista toimintamalli pystyi osaltaan vaikuttamaan syrjäytymiseen ja osallisuuteen. Nämä käsitteet eivät opinnäytetyön ideavaiheessa vielä olleet mielessäni. Mielestäni toimintamallilla pystyttiin vaikuttamaan osallistujien elämään laajemmin kuin suunniteltiin. Toimintamalli sopii mielestäni hyvin esimerkiksi perhetyöhön. Perhetyöntekijä tekee työtä yleensä yhdessä perheessä kerrallaan, mikäli ryhmässä olisi osallistujia kahdesta tai kolmesta perheestä, niin jo se toisi lisätehoa perhetyöhön. Perhetyöntekijä pystyy tekemään työn normaalissa työajassa, joten se ei tuo lisäkustannuksia, vaan kustannustehokkuutta. Perhetyö ei tietenkään ole ainoa konteksti, jossa toimintamallia voidaan käyttää. Hivenen muunneltuna sitä voi käyttää melkein mikä tahansa lasten ja perheiden hyväksi työtä tekevä toimija.

Opinnäytetyö oli varsin haastava yhden ihmisen opinnäytetyöksi. Opinnäytetyö sisälsi useamman vaiheen, ryhmän toteutuksen, opinnäytetyön raportin ja toimintakansion. Tällaisen ryhmän suunnittelu ja toteutus sinällään on jo haastava tehtävä. Ryhmän toteutuksessa on monta huomioitavaa asiaa. Ryhmässä tehtiin yhteistyötä usean eri toimijan kanssa. Se vaatii ryhmän järjestäjältä kykyä moniammatilliseen yhteistyöhön ja suhteiden ylläpitoon. Yhteistyö toimeksiantajan kanssa toimi hyvin koko prosessin ajan. Tiivis yhteistyö ryhmän suunnittelu- ja kokoamisvaiheessa oli onnistumisen kannalta tärkeää. Suurin kehitettävä asia oli osanottajien vähyys. Prosessi opetti, kuinka pienistä asioista ihmisten osallistuminen ryhmiin voi olla kiinni.

Vaikka neuvola ja perhetyö etsivätkin sopivat ehdokkaat ryhmään osallistujiksi, on ryhmänohjaajalla haasteellinen tehtävä saada osallistujat ryhmään. Oli oman ammatitaidon kannalta tärkeää päästä perehtymään osallistujien hankintaan. Opinnäytetyön tekeminen vaati tarkkaa perehtymistä aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja muuhun teoretietoon. Ryhmän toteutuksen jälkeen on helppo todeta, että ennakoarvioinnit isien ja lasten käyttäytymisestä pitivät paikkansa.

Ryhmänohjaus oli itselleni haasteellinen asia, koska minulla ei ollut merkittävää aiempaa kokemusta ryhmänohjauksesta. Jouduin perehtymään ryhmän ohjaukseen ja pohtimaan omaa rooliani ohjaajana. Ohjauksen onnistumisessa auttoi toisen ohjaajan tehtävään sopiva rento olemus, yhdessä onnistuimme muodostamaan tavoitellun ilmapiirin. Ryhmän toteutuksessa opin sietämään ja kohtaamaan muutosta ja ennalta-arvaamattomia tilanteita. Kohderyhmän lapsien muuttuminen pakotti tekemään toiminnan sisällön kokonaan uudestaan. Ammatillisen kehitykseni kannalta oli tärkeää oppia tekemään nopeita muutoksia suunnitelmiin. Prosessi lisäsi myös ymmärrystäni ihmisen kehityksestä, erityisen tuen tarpeesta ja siitä kuinka niihin tarpeisiin vastataan. Myös isän ja lapsen yhdessäolon ja ryhmädynamiikan merkityksen ymmärtäminen lisäsivät valmiuksia toimia sosiaalialalla tulevaisuudessa.

Ryhmän toteutuksen lisäksi opinnäytetyöhön kuului toimintakansion suunnittelu. Tehtävänsä hyvin palvelevan kansion kehittäminen ja toteuttaminen oli haastava, mutta mielenkiintoinen tehtävä. Huomioon otettavia asioita oli monta, tarpeellisten asioiden esittämisestä kansion ulkoasuseikkoihin. Oli mielenkiintoista verrata muiden tekemiä kansioita ja pohtia miten asiat tulisi esittää, jotta tieto olisi ymmärrettävää. Kansion kehityksessä sain hyvää tukea ja rakentavia mielipiteitä toimeksiantajalta. Toimivan kansion tekeminen oli tärkeää, koska toimintamalli tulee olemaan osana Ppky- Selänteen lapsiperheiden palvelutarjotinta. Käytäntö kuitenkin osoittaa vielä kansion jatkokehitystarpeet.

Opinnäytetyö osoitti ryhmätoiminnan tarpeellisuuden, mutta myös tarpeen kehittää toimintaa edelleen. Kohdennettu ja suljettu ryhmä oli onnistunut ratkaisu. On tarpeen pohtia keinoja siihen, miten saisimme enemmän isiä mukaan toimintaan. Voidaan pohtia millainen ryhmästä tulisi jos se olisi kaikille avoin ja sitä markkinoitaisiin laajasti. Ilman isää tulevien poikien määrästä voi päätellä, että he tarvitsisivat omaa ohjattua toimintaa. Kaikki lapset eivät ole hyviä urheilussa tai käsitöissä, joten pitäisi olla ryhmä, jossa jokainen voi olla mukana ilman paineita omasta suorituskyvystä. Myös erityistä tukea tarvitsevat lapset hyötyisivät tällaisesta toiminnasta. Jatkotutkimusaiheita on myös toimintamallin vaikuttavuuden arviointi pitemmällä aikavälillä. Prosessi oli ajatuksia herättävä ja toi paljon lisää omaan osaamiseeni.

LÄHTEET

- Halme, N. 2009. *Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo: Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi* [verkkojulkaisu]. Tampereen yliopisto, Akateeminen väitöskirja [viitattu 8.3.2011]. Saatavissa: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/6e0e50cf-1e85-4a5c-8a32-530ff3a8c7f5>
- Heikkilä, J. & Heikkilä, K. 2005. *Voimaantuminen työyhteisön haasteena*. Helsinki: WSOY.
- Helne, T. 2002. *Syrjäntymisen yhteiskunta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Himberg, L. & Jauhiainen, R. 1998. *Suhteita Minä me ja muut*. Helsinki: WSOY.
- Holmström, K. *Isien osallistumisesta hyötyy koko perhe*. [verkkojulkaisu]. Väestöliitto [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa: <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/?x17665=1167686>
- Huttunen, J. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jalkanen, A. 2007. *"Mukavia hetkiä äijä seurassa" Osallistuminen isä-lapsi-toimintaan ja sen merkitys isille ja perheille* [verkkojulkaisu]. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma [viitattu 31.3.2011]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18444/URN_NBN_fi_jyu-200803311308.pdf?sequence=1
- Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. *Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. *Perheen parhaaksi Perhetyön arkea*. Helsinki: Edita.
- Kaila-Behm, A. 1997. *Miehestä esikoisen isäksi*. Kuopio: Kuopion yliopisto laitos. Väitöskirja.
- Kaski, J. & Korhonen, V. *Toiminnallisen isä- lapsivertaisryhmän käynnistäminen ja toiminta Rautalammilla* [verkkojulkaisu]. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö. Opinnäytetyö [viitattu 9.5. 2012]. Saatavissa: http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki2005/kaskikorhonen.pdf
- Kekäle, J. 2007. *Postmoderni isyys ja uskonnollisuus - tarinallinen näkökulma* [verkkojulkaisu] Joensuu: Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja no.19 [viitattu 2.5.2012]. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/URN_NBN_fi_joy-20070007/URN_NBN_fi_joy-20070007.pdf
- Klinth, R. 2008. *The Best of Both Worlds? Fatherhood and Gender Equality in Swedish Paternity Leave Campaigns 1976–2006*. Men's Studies Press [viitattu 10.5.2012]. Saatavissa: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=0b773d28-b390-41f1-ba3b-60170170d2b6%40sessionmgr111&vid=4&hid=113>

Kuorelahti, M. *Erityisen tuen tarpeet, niiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen inklusiivisessa koulussa* 29.08.2009. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [viitattu 11.5.2012]. Saatavissa:

<http://users.jyu.fi/~makaku/Jklnorssielo09.pdf>

Laamanen, K. 2001. *Johda liiketoimintaa prosessien verkkona*. Helsinki: Suomen Laatukeskus Koulutuspalvelut Oy.

Lapsen hyvä arki -hanke, Pohjois-suomen sosiaalialan osaamiskeskus [viitattu 13.4.2012]. Saatavissa: <http://www.sosiaalikallega.fi/kaste/pohjois-pohjanmaa-lapsen-hyva-arki>

Luontio, U. 2009. *Isä-lapsiryhmän merkitys isille, opinnäytetyö* [verkkojulkaisu]. Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö [viitattu 4.4.2012]. Saatavissa: http://www.anssi.org/napero-hanke/opinnaytteet/isa_lapsiryhman_merkitys.pdf

Lämsä, A. 2009. *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa* [verkkojulkaisu]. Oulu: Oulun yliopisto. Väitöskirja [viitattu 7.5.2012]. Saatavissa:

<http://herkules.oulu.fi/isbn9789514290213/isbn9789514290213.pdf>

Mesiäislehto-Soukka, H. 2008. *Vajavainen vanhemmuus – ohitettu isyys Isien kokemuksia vanhemmuudesta eron aikana ja sen jälkeen* [verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma [viitattu 4.5.2012]. Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02900.pdf>

Mykkänen, J. & Aalto, I. 2010. *Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa* [verkkojulkaisu]. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto [viitattu 7.5.2012]. Saatavissa:

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/isyydenihanteet.pdf>

Mykkänen, J. 2010. *Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus* [verkkojulkaisu]. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja [viitattu 10.5.11]. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22712/9789513938024.pdf?sequence=1>

Mykkänen, J. 2011a. *Isyyden ymmärtäminen ja tukeminen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Kasvunkumppanit* [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/kuukauden_teema/isat_kasvatuskumppaneina

Mykkänen, J. 2011b. *Isyys tänä päivänä*. Miestyön foorumi [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa: <http://www.miestyonfoorumi.fi/tiivistelmat/29>

Mäkinen, p. Raatikainen, E. Rahikka, A & Saarnio, T. 2009 *Ammattina sosionomi*. Helsinki: WSOYpro Oy.

Oulasmaa, M. & Saloheimo, A. 2010. *Stereotyyppiset isäkuvat*. Teoksessa Jämsä, J. & Kalliomaa, S.(toim.). *Isyyden kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 20–30.

Pehkonen, A. 2006. *Maahanmuuttajan kotikunta*. Kunnallisuuden kehittämissäätiö Kaks.

Peitsalo, P. 2008. *Miesryhmät teoista sanoihin*. Helsinki: Miessakit ry.

Pleck, E. 2004. Two dimensions of fatherhood A history of the Good Dad-Bad Dad Complex. Teoksessa Lamb, M.(toim.) *The Role of the Father in Child Development*. 4., painos. New Jersey: John Wiley & Sons, inc, 32-57.

Raunio, K. 2006. *Syrjäytyminen Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Salmela, E. 2005. *Isälapsiryhmät vanhasta isyydestä uuteen isyyteen* [verkkójulkaisu]. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu tutkielma [viitattu 7.5.2012]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8888/URN_NBN_fi_jyu-200676.pdf?sequence=1

Seppänen, P., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, S., Tapio, N & Vilèn, M. 2010 Perhetyön työkalupakki täydentyy. Teoksessa Vilèn, M. Seppänen, P. Tapio, N & Toivanen. R. (toim.). *Kohtaamisia lapsiperheissä menetelmiä perhetyöhön*. Helsinki: Kirjapaja. 207–259.

Siitonen, J. 1999. *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulu: Oulun yliopisto laitos. Väitöskirja.

Siltaniemi, A., Perälä, A., Eronen, A., Londèn, P. & Peltosalmi, J. 2008. *Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa Kansalaiskyselyn tuloksia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan keskusliitto Ry.

STM. 2008a. *Asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta, sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveyden huollosta* [viitattu 25.4.2012]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3530.pdf&title

STM. 2008b. *Isien ja isyyden tukeminen äitiys- ja lasten neuvoloissa* [viitattu 1.5.2011]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3639.pdf&title=Isat_ja_isyyden_tukeminen_aitiys_ja_lastenneuvoloissa_fi.pdf

STM. 2012. *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012–2015* [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5065240&name=DLFE-17905.pdf

Ståhlberg, M. 2012. Tutkimus isistä ja pojista. Arjen toimijuus isyyskokemuksien ytimessä. [verkkójulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32572/Tutkimus%20isista%20ja%20pojista.pdf?sequence=2>

Särkelä-Kukko, M. 2012. *Huono-osaisten osallisuus Osallisena yhteisöissä ja yhteiskunnassa*. [verkkodokumentti] Kuntoutussäätiö [viitattu 23.4.2012]. Saatavissa: <http://www.jelli.fi/lataukset/2012/03/Mona-Särkelä-Kukko.pdf>

Talentia. 2005. *Arki, arvot, elämä, etiikka Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet* [verkkodokumentti]. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry [viitattu 15.5.2012]. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere: Tampere University Press.

Toivanen, R. Jouhki, T. Lipponen, A. Markkanen, R. Prusila, L. & Salo, S. 2010. Perhetyö vauvaperheessä. Teoksessa Vilén, M. Seppänen, P. Tapio, N & Toivanen. 2010(toim.) *Kohtaamisia lapsiperheissä menetelmiä perhetyöhön*. Helsinki: Kirjapaja. 169-205.

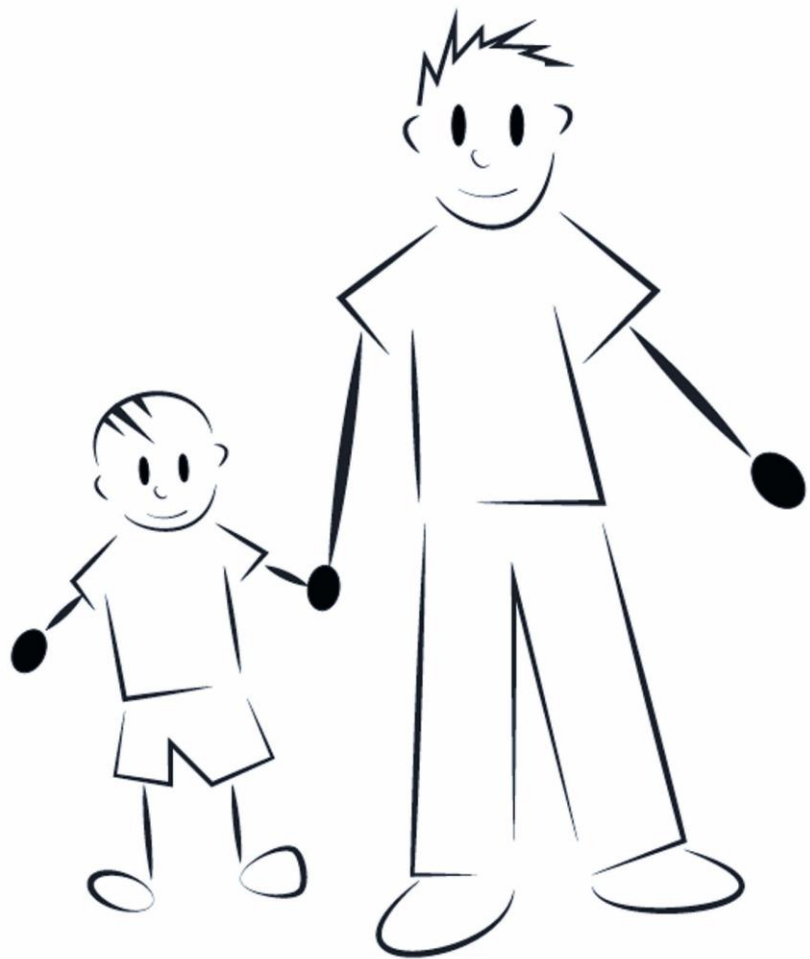
Valtioneuvoston kanslia. 2011. *Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma*. [verkkopublication]. Helsinki: Valtioneuvosto [viitattu 27.4.2012]. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Walden, A. 2006. *"Muurinsärkijät" Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemisesta*. Kuopio: Kuopin yliopistolaitos. Väitöskirja.

OLLAAN YHESSÄ ISÄN KANSSA

Ryhmä isille ja lapsille

Teuvo Blomberg

2012

SAVONIA
AMMATTIKORKEAKOULU

LUKIJALLE

Tämä on opas ”Ollaan yhdessä isän kanssa” -ryhmän ohjaamiseen. ”Ollaan yhdessä isän kanssa” on toimintamalli, jossa lapset ovat yhdessä isän, isoisän tai vaikkapa tukihenkilön kanssa miesporukassa miehille suunnatussa ryhmässä. Toimintamalli juontaa juurensa Pyhäjärvellä toteutettuun ”Ollaan yhdessä”-perheleiriin, jonka pohjana olleelle yhteistyömallille myös ryhmä perustuu. Perheleireillä olivat mukana äidit ja lapset, nyt on isien ja lasten vuoro. Ryhmän tarkoituksena on vahvistaa isän ja lapsen välistä suhdetta sekä antaa heille mahdollisuus yhteiseen tekemiseen. Ryhmä tukee osallistujien vanhemmuutta ja sosiaalisia taitoja sekä antaa kerran viikossa mahdollisuuden kokoontua miesten kesken. Tukihenkilön mukana tulleille pojille ryhmä antaa mahdollisuuden olla mukana miesten jutuissa, johon ilman isää asuvilla pojilla ei välttämättä ole mahdollisuutta. Ryhmä on suljettu ryhmä, joten siihen ei kesken toiminnan tule uusia osallistujia. Toimintamallin yhtenä perusideoista on tarjota palvelu valmiita, paikkakunnilla olevia resursseja hyödyntäen, jolloin palvelun tuottaminen on kustannustehokasta. Tämä kansio perustuu syksyllä 2011 toteutetusta ryhmästä saatuihin kokemuksiin, sekä ”ollaan yhdessä isän kanssa” opinnäytetyön raporttiin. Opinnäytetyön raportti on luettavissa Theseus tietokannassa. Kansion kansikuvasta vastaa Laura Parviainen Ingmanin käsi- ja taideteollisesta oppilaitoksesta.

SISÄLTÖ

LUKIJALLE	3
1 Toimintamalli pähkinäkuoressa.....	3
2 Kenen käyttöön toimintamalli on tarkoitettu?.....	4
3 Kohderyhmä ja markkinointi	4
4 "Ollaan yhdessä isän kanssa" -prosessi	5
5 Ryhmäprosessi.....	8
6 Toimintakertojen suunnittelu	9
7 Harjoitevarasto	14
LÄHTEET	22

1 Toimintamalli pähkinänkuoressa

- Kohderyhmänä isät ja lapset, jotka eivät yleensä käy harrastuksissa.
- Kokoontuu kerran viikossa.
- Toimintamalliin kuuluu kuudesta kahdeksaan toimintakertaa.
- Toteutuksessa hyödynnetään valmiita resursseja, kustannustehokkuus.
- Ohjaajia tarvitaan kaksi, joista ainakin toinen on alan ammattilainen tai pidemmälle ehtinyt opiskelija.

2 Kenen käyttöön toimintamalli on tarkoitettu?

Toimintamalli on ensisijaisesti suunniteltu isä-lapsiryhmää ajatellen, mutta harjoitteita kehittämällä toimintamalli sopii muillekin kohderyhmille. Toimintamalli on vanhemmuutta tukevaa toimintaa ja toisaalta myös ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Ryhmän voi järjestää mikä tahansa taho, joka haluaa tehdä työtä lasten ja perheiden hyväksi. Esimerkiksi perhetyöntekijän toimenkuvaan ryhmä sopii hyvin, koska perhetyöntekijä työskentelee usein yhden perheen kanssa kerrallaan. Tehokkuutta perhetyöntekijän työhön toisi, jos ryhmässä olisi vaikka vain kahden perheen jäseniä.

”Ollaan yhdessä isän kanssa” -ryhmän ohjauksessa toimivin tapa on toimia ohjaajaparina, jossa toinen ohjaaja on alan ammattilainen tai opiskelija. Hänen ohjaajaparinsa voi olla vapaaehtoinen, esimerkiksi opiskelija tai seurakunnan isonen. Kyseessä on miesryhmä, joten sen ohjaaminen sujuu luontevammin mieheltä.

3 Kohderyhmä ja markkinointi

Kohderyhmä on isät ja lapset, jotka eivät yleensä ole mukana ryhmissä tai harrastuksissa. Tällaiset isät eivät yleensä pidä itsestään suurta ääntä, eivätkä ole itse aktiivisia lähtemään mukaan ryhmiin. Ryhmän osallistujat etsitään esimerkiksi neuvolan ja perhetyön kautta, ja toiminta on perheille maksutonta. Toiminta toteutetaan pienryhmänä, joka mahdollistaa henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen. Toimintamalli antaa näille perheille mahdollisuuden osallistua ryhmään, jossa tapaa muita isiä ja lapsia ja sitä kautta perheet saavat vertaistukea. Pieni ryhmä mahdollistaa arempienkin perheiden mukaan tulon. Mukaan voidaan aivan hyvin ottaa myös lapsi tukihenkilön kanssa. Tällöin poikalapsi saa mukavaa tekemistä miesporukassa, johon hänellä ei kenties muuten olisi mahdollisuutta.

4 ”Ollaan yhdessä isän kanssa” -prosessi

”Ollaan yhdessä” isä-lapsiryhmässä tavoitellaan voimauttavaa ryhmäprosessia. Prosessin kivijalka on suunnittelu. Suunnittelua helpottaa prosessin jakaminen neljään pääalueeseen. Pääalueet jaetaan taas pienempiin osiin. Kaikista osista koostuu ”Ollaan yhdessä isän kanssa” -prosessi. (Kuvio 1, s. 7)

Voimaantuminen ja osallisuus

Voimauttavan ryhmäprosessin teoreettisia käsitteitä ovat voimaantuminen, osallisuus ja osallistaminen. Voimaantumisen käsite voidaan liittää asioiden mahdollistamiseen, omien voimavarojen löytämiseen, elämäntapaan, toimintavalmiuksien sekä toimintakyvyn saavuttamiseen. Sitä voisi pitää osallistumisen tai toiminnan edellytyksenä. Voimaantuminen tarvitsee toteutuakseen tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuuden, luottamuksellista yhteistoimintaa sekä toimivan yhteisön. Voimaantumisen täytyy kuitenkin lähteä ihmisestä itsestään ja se on sosiaalinen ja persoonallinen prosessi. (Siitonen 1999, 85–86.) *Osallisuus* voi tarkoittaa omaan yhteisöön tai yhteiskuntaan liittyvää osallisuuden ja yhteenkuulumisen tunnetta. Nämä tunteet liittyvät työhön, harrastuksiin tai vaikuttamiseen. (Siltaniemi, Perälähti, Eronen, Londén, & Peltosalmi 2008, 43.) *Osallistaminen* voidaan yksinkertaisesti määritellä mahdollisuuksien tarjoamiseksi (Toikko & Rantonen, 2009, 90). ”Ollaan yhdessä isän kanssa” -ryhmässä voidaan osallistaminen mieltää mahdollisuuksien tarjoamiseksi kohti voimaantumista ja osallisuutta.

Resurssit

Resursseja ovat taloudelliset, tila- ja henkilöstöresurssit. On tärkeää suunnitella millaiset tilat ryhmä tarvitsee ja mistä ne saadaan. Tilakysymyksissä kannattaa pohtia, onko paikkakunnalla tiloja joita voitaisiin hyödyntää, esimerkiksi päiväkotia. On hyvä myös selvittää taloudelliset resurssit: kuka maksaa tarjoilut, saadaanko tilat ilmaiseksi käyttöön ja tarvitaanko rahaa johonkin muuhun, esimerkiksi materiaaleihin. Ohjaajien löytäminen voi olla haasteellista, siihen täytyy perehtyä hyvissä ajoin. Osanottajien tulo ei ole itsestään selvää. Markkinointi on tärkeä osa ryhmän suunnittelua, on pohdittava kenelle ryhmä on suunnattu ja miten saadaan haluamme osallistujat ryhmään. Parhaimmillaan yhteistyö johtaa siihen, että ryhmä on edullinen järjestää. Ohjaaja voi ohjata ryhmää omana työaikana ja ainoat lisäkulut ovat tarjoilukulut.

Ennen ryhmän toteutusta tulee suunnitella ryhmän ohjaaminen. On otettava huomioon ryhmän tarpeet ja tavoitteet, millaista ohjausta juuri tämä ryhmä tarvitsee. Suunnittelun kohteena ovat myös ryhmän säännöt. Millaisia sääntöjä ryhmä tarvitsee, miten ne tuodaan esille ja tehdäänkö säännöt yhdessä ryhmän kanssa? Ilmapiiri on tärkeä osa ryhmän onnistumista. Ohjaajien on pohdittava, miten saataisiin ryhmän ilmapiiristä sellainen, että osallistujat viihtyvät ja heillä on turvallinen olo. Kyse on isä-lapsiryhmästä ja tavoitteena on saada isät ja lapset tekemään yhdessä. On pohdittava niitä ohjauksellisia keinoja, joilla kaikki saadaan osallisiksi ryhmän toiminnasta.

Turvallisuus

Turvallisuus on tärkeä osa suunnittelua, vaikka lapset ovatkin vanhempien vastuulla. Mikäli ollaan tilassa jossa on turvasuunnitelma, siihen tulee perehtyä huolellisesti etukäteen. Retkitilanteessa on hyvä suunnitella turvallisuusasiat etukäteen. Harjoitteita suunniteltaessa tulee pohtia, mitkä ovat niiden mahdolliset fyysisen loukkaantumisen riskit. Tilat ja turvasuunnitelma ovat siis merkittävässä osassa suunniteltaessa fyysistä turvallisuutta. Psyykkiseen turvallisuuteen vaikuttavat erityisesti ilmapiiri ja ryhmädynamiikka. Sääntöjen ja ilmapiiri ovat tärkeä osa psyykkistä turvallisuutta.

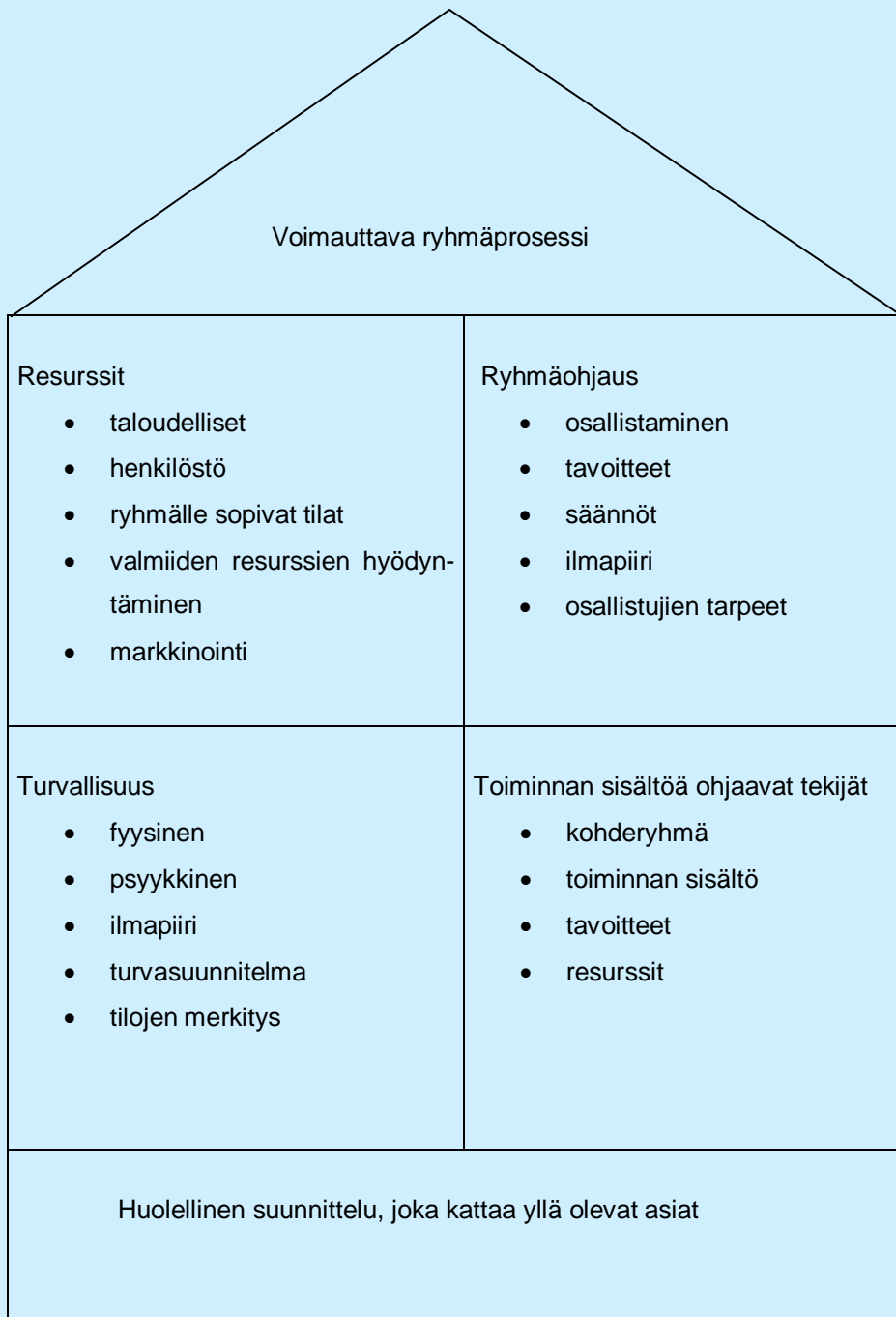
Toiminnan sisältö

Toiminnan sisällön suunnittelussa tärkeää on huomioida kohderyhmä, sen tavoitteet ja toimintakyky. Eri-
tasoisille lapsille sopivat erilaiset harjoitteet, myös aikuiset tarvitsevat erilaisia toimintoja, joten ryhmään en-
nalta tutustuminen on tärkeässä roolissa toiminnan sisällön suunnittelussa. Henkilöstö- ja talousresurssit
vaikuttavat myös siihen, millaista toimintaa voidaan toteuttaa.

Huomioitavia asioita

- osallistujien yksilöllisten tilanteiden huomiointi
- ryhmädynamiikka
- isien ajatukset omien lasten menestyksestä, mahdollinen häpeän tunne
- lapset ilman isää
- havainnointi
- onnistumisen kokemukset
- ilmapiiri, ”ukkomeininki”.

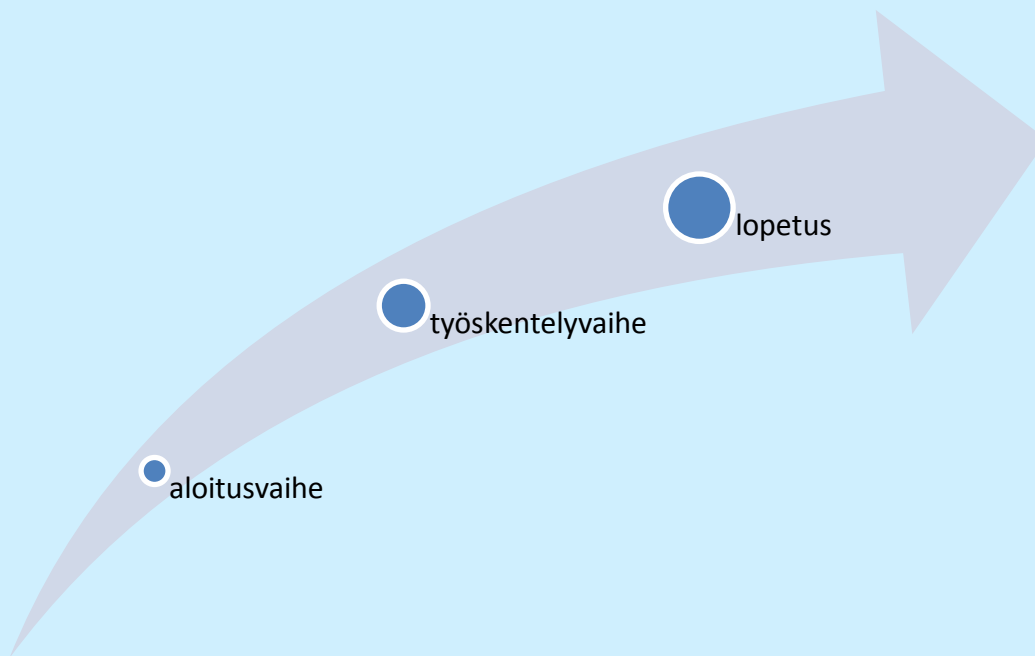

KUVIO 1. Voimauttava ryhmäprosessi

5 Ryhmäprosessi

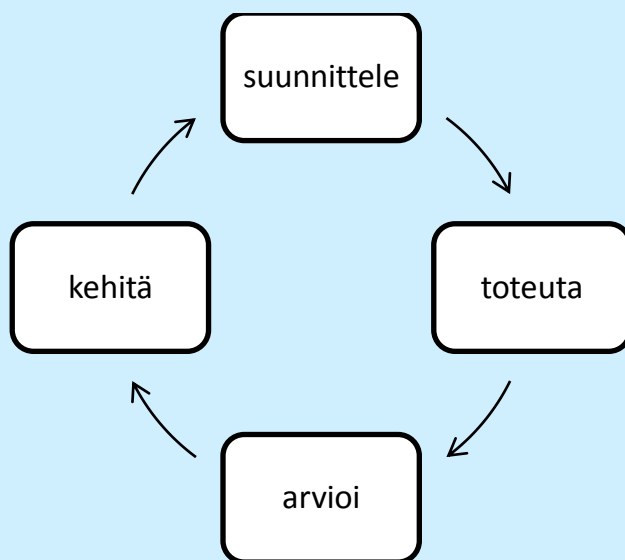
Ryhmässä työskenteleminen on tavoitteellista toimintaa, jossa vertaistuellalla on merkittävä rooli. Ryhmän toiminta jaetaan kolmeen vaiheeseen; aloitusvaihe, työskentelyvaihe ja päätösvaihe. Jokainen kokoontumiskerta jaetaan samoihin vaiheisiin. Alkuvaiheessa korostuu tutustuminen ja lopetusvaiheessa palautteen ja kokemusten kerääminen ja tulevaisuuden pohtiminen. (Seppänen ym. 2010, 247.) Tähän toimintamalliin kuuluu yhteensä kuudesta kahdeksaan toimintakertaa. Aloitusvaiheeseen kuuluu kaksi toimintakertaa. Toimintakerrat kolmesta viiteen tai seitsemään kuuluvat työskentelyvaiheeseen. Kahdeksas kerta on ryhmän lopetus, johon valmistaudutaan seitsemännellä kerralla. (Kuvio 2.)

KUVIO 2. Ryhmän vaiheet

6 Toimintakertojen suunnittelu

Toimintakertoja suunnitellessa erityisen tärkeää on huomioida ryhmän jäsenten tarpeet. Toimintaa täytyy arvioida ja kehittää sen mukaan edelleen. Toiminnan tulee kehittyä koko ryhmän olemassaolo ajan. Tätä prosessia kuva hyvin Demingin ympyrä (kuvio 3). Demingin ympyrä on yleinen kehittämismalli, siinä kolme ensimmäistä vaihetta toteutuu luonnostaan, ilman suuria lisäponnisteluja. Neljäs vaihe, jossa kehitetään, korjataan ja tehdään johtopäätöksiä, vaatii tietoista keskittymistä asiaan. (Laamanen 2001, 209.) Suunnitteluvaiheessa tehdään suunnitelmat toimintakerralle, toteutusvaihe on kokoontuminen. Ryhmän kokoontumisen ajan havainnoidaan toimintaa, miten isät toimivat, miten lapset toimivat, havainnoidaan myös innostuneisuutta, iloisuutta, toimivuutta ja ryhmähenkeä. Havaintojen perusteella kehitetään toimintakertojen sisältöä juuri kyseessä olevan ryhmän tarpeita vastaavaksi.

KUVIO 3. Demingin ympyrä

Suunnittelu antaa pohjan onnistuneelle toiminnalle. Harjoitteiden ohjaamiseen ja tarvikkeisiin täytyy perehtyä huolellisesti, jotta kokoontumiset onnistuvat tavoitteiden mukaisesti. Toimintakertoja suunnitellessa ota huomioon ainakin seuraavat asiat:

- huolellinen suunnittelu
- tarvikkeet toimintakerroille
- varasuunnitelmat
- ryhmän tarpeet
- harjoitteet ryhmän tavoitteiden ja tason mukaan
- harjoitevarasto.

Aloitusvaiheen ensimmäinen kokoontuminen

Ensimmäinen kokoontuminen on ohjaajalle haastava. Ohjaaja ei vielä tunne kunnolla ryhmää ja sen tarpeita. Ensimmäisellä kerralla on kuitenkin saatava osallistujat innostumaan ryhmän toiminnasta, jotta isät ja lapset tulevat jatkossakin ryhmään. Kahden ensimmäisen kokoontumisen päätavoitteet ovat tutustuminen ja turvallisen, reilun ilmapiirin muodostuminen.

Tutustuminen on tärkeä tehdä niin, ettei ketään nolata ja ettei kukaan pitkästy. Yksi tapa on ensin esitellä itsensä ja ohjaajaparinsa, jonka jälkeen jokainen sanoo nimensä. Tämän jälkeen voi olla esimerkiksi leijonapalapeli, boccia, polttopallo, rentoutus sekä kahvi- ja mehutarjoilu. Ohjaajan tulee seurata ryhmää ja olla valmis tekemään tarvittaessa muutoksia suunnitelmiin. Peleillä voi säätää aikaa teettämällä aikatauluun sopivan määrän pelikiertoja.

Ensimmäisen kokoontumisen

- tavoitteena on tutustuminen
- kaikki harjoitteet tehdään yhdessä
- kestää tunnin.

Ensimmäisen kokoontumisen sisältö

- Tervetuloa!
- Tutustuminen, kesto n. 10–15 minuuttia.
- Yhdessä pelattavia pelejä kesto n. 30 minuuttia.
- Rentoutus kesto n. 5 minuuttia.
- Kahvi, mehut ja tuntemusten kysely.
- Hyvää kotimatkaa, nähdään ensi viikolla.

Aloitusvaiheen toinen kokoontuminen

Toisella kokoontumisella ryhmän tutustuminen jatkuu. Harjoitteiden tulee olla yksinkertaisia ja mielekkäitä. Kokoontuminen koostuu seuraavista elementeistä: Vauhdikas lämmittely, esimerkiksi vierityspallo tai sanomalehtipallo. Seuraavana on aikuisen ja lapsen yhteistoiminnallinen osuus, esimerkiksi ilmapallorata, rentoutus ja viimeisenä kahvit ja mehut.

Tavoite: kaikille turvallinen, viihtyisä ilmapiiri ja yhteinen toiminta

- Tervetuloa!
- Kuulumisten kysely n. 5 min.
- Lämmittely n. 15 min., voidaan tehdä kaikki yhdessä.
- Aikuisten ja lasten yhteistoiminnallinen osuus n. 20–25 min.
- Rentoutus n. 5 min
- Kahvit ja mehut, tuntemukset.
- Hyvää kotimatkaa ja tervetuloa ensi viikolla!

Työskentelyvaiheen kokoontumiset

Työskentelyvaiheessa ryhmä on jo tutustunut toisiinsa. Vaiheen tavoitteena on saada osallistettua lapsia yhteiseen toimintaan. Toinen tavoite on saada isät keskustelemaan keskenään ja pohtimaan vanhemmuuteen liittyviä asioita. Lasten osalta pyritään suunnittelemaan sellaisia harjoitteita, että ne tukevat sosiaalisten taitojen ja yhteisöllisyyden kehitystä. Työskentelyvaiheessa tehdään siis työtä ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi.

Työskentelyvaiheen kokoontumiset aloitetaan vauhdikkaalla lämmittelyllä: vierityspallo, polttopallo tai sanomalehtipallo. Toisena vaiheena on aikuisten ja lasten yhteistoiminnallinen osuus, esimerkiksi ilmapallorata tai solmu. Tähän käytetään aikaa noin puoli tuntia, sen jälkeen isät menevät toisen ohjaajan kanssa kahvinkeittoon ja rupattelemaan ajankohtaisista asioista. Ohjaajan on täytynyt edellisillä kokoontumisilla havainnoida ryhmää, jotta hän osaa löytää isiä kiinnostavat puheenaiheet. Puheenaiheiden tulisi liittyä perheeseen, kasvatukseseen ja isyyteen. Ensimmäisellä keskustelukerralla on kuitenkin järkevää puhua yleismaailmallisista asioista. Miehet eivät välttämättä halua puhua itseensä ja perheeseensä liittyvistä asioista aivan heti vieraiden ihmisten kanssa, vaan se vie oman aikansa. Isien kahvinkeiton aikana toinen ohjaaja pitää lapsille tempuradan. Tämä vaihe on noin kaksikymmentä minuuttia. Lopuksi on ohjelmassa kahvit, mehut ja palautteen anto. Keskustelun taso riippuu ryhmän keskinäisestä dynamiikasta, joissakin ryhmissä on mahdollista, että keskustelu jääkin hyvin pinnalliselle tasolle. Se taas ei merkitse sitä, että ryhmä olisi jotenkin epäonnistunut!

Toimintavaiheen kokoontumiset

- Tervetuloa!
- Lämmittely.
- Aikuisten ja lasten yhteistoiminnallinen osuus 20–30 min.
- Lapsille tempurata, isille juttupiiri ja kahvittelua.
- Lapsille mehut.
- Hyvää kotimatkaa ja tervetuloa ensi viikolla.

Lopetusvaihe

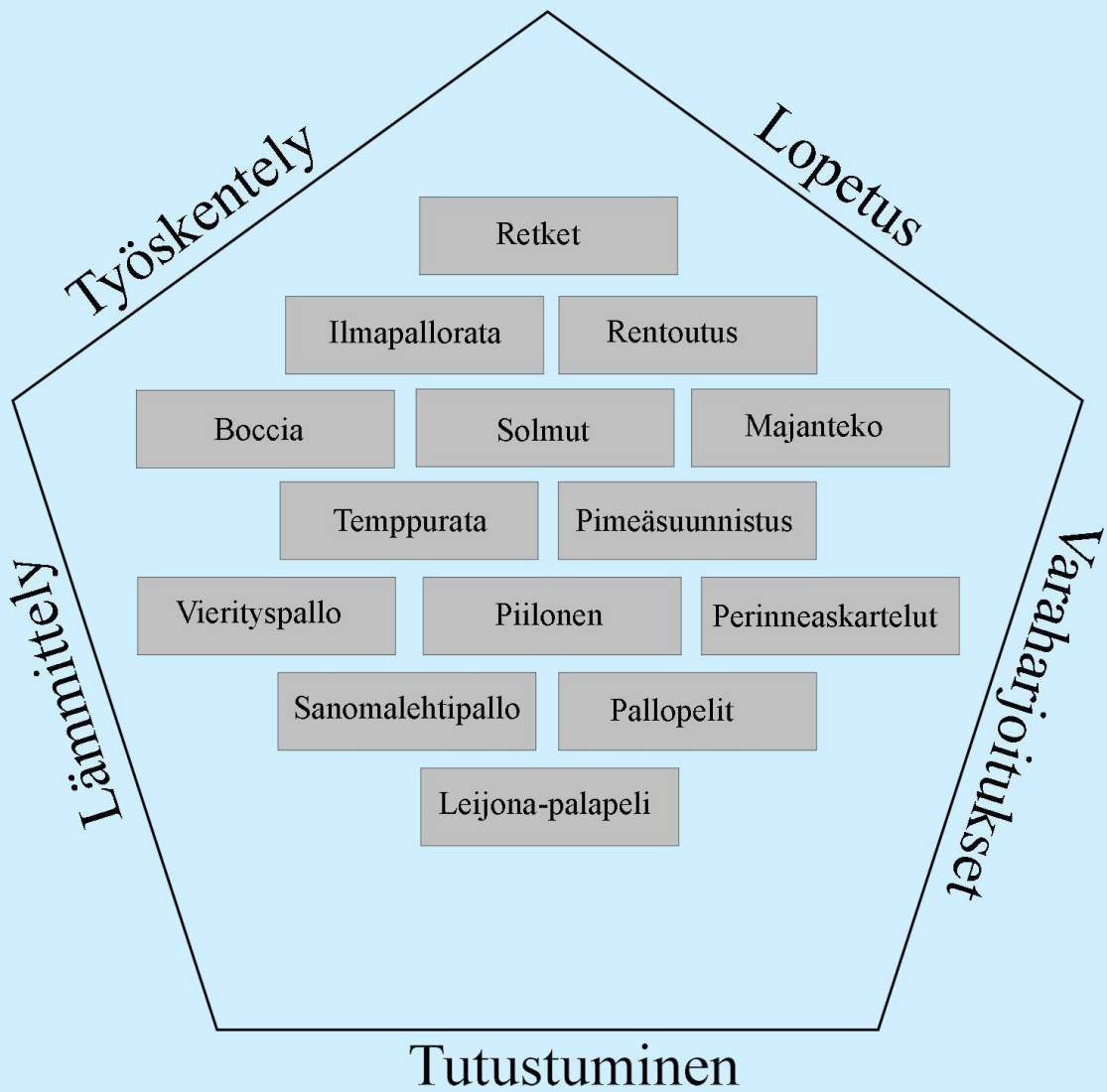
Viimeinen kokoontuminen on ryhmän päätöstilaisuus. Mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi saunominen ja makkaranpaisto sopivat hyvin viimeisen kerran ohjelmaksi. Tavoitteena on rento yhteinen hetki mukavalla porukalla. Makkaranpaiston lisäksi pannukahvien keitto sopii hyvin ohjelmaan. Näiden toimintojen ohella keskustellaan ryhmän annista osallistujille ja kerätään heiltä palaute.

Lopetus

- Tavoitteena mukava yhteinen tilaisuus, jossa läpikäydään mennyttä aikaa ryhmässä ja katsotaan tulevaisuuteen.
- Viimeisellä kerralla voidaan toteuttaa esimerkiksi sauna ja makkararetki.
- Ohjelma ei niin tarkka kuin aiemmin.
- Täytyy olla varasuunnitelmia.
- Jos ollaan ulkoilmaretkellä, niin huomioi turvallisuus, vapaa tila on aina riski!

7 Harjoitevarasto

Varastossa on muutama harjoite, joita voi hyödyntää. Harjoitteet eivät ole ainoat oikeat vaan varastoa kannattaa täydentää aina kun löytää hyvän harjoitteen.

Tutustuminen

Leijona-palapeli

Tämä harjoite sopii hyvin ensimmäiselle kerralle. Se soveltuu hyvin erilaisille lapsille ja vanhemmille. Harjoitteessa yhdistyvät toiminta ja pohdinta. Harjoite toimii eräänlaisena leikinomaisena sääntökeskusteluna.

Harjoitteeseen tarvitaan useita erivärisiä kartonkeja, saman verran leijonan tai jonkun muun eläimen kuvia, esimerkiksi värityskuvia. Tärkeää on että kuvat ovat samasta eläimestä, mutta silti erilaisia keskenään. Lisäksi tarvitaan liimaa, jolla kuvat liimataan kartongille. Kuvat leikataan kuuden palan palapeliksi. Palojen tulee olla sellaisia, että ne ovat suhteellisen helppoja yhdistellä.

Ennen ryhmän kokoontumista palapeliin osat piilotetaan tilaan, jossa ryhmä kokoontuu. Jokaisesta kartongista jätetään esimerkiksi valokuvan kokoinen pala värinäytteeksi. Tehtävä tehdään isä-lapsipareina. Kukin pari valitsee mieleisensä värin ja etsii valitsemaansa väriset palaset. Palapelit kootaan yhdessä esimerkiksi lattialla sen jälkeen kun kaikki perheet ovat löytäneet kaikki palaset. Jokaiselta parilta kysytään mikä palapeleistä löytyy. Kaikilta löytyy leijona. Ohjaaja kysyy mitä osallistujat havaitsevat leijonista, kaikki kuvat ovat leijonia, mutta erilaisia. Erilaisia ovat myös ryhmään osallistujat, vaikka olemme kaikki ihmisiä, kaikki ovat silti yhtä tärkeitä. Tämän jälkeen keskustellaan yleisesti siitä kuinka toimien ryhmä olisi kaikille miellyttävä ja turvallinen. Luodaan tavallaan säännöt leikinomaisesti ja lyhyesti.

- Soveltuu ensimmäiselle kokoontumiskerralle.
- Tutustumisharjoite.
- Soveltuu lähes kaikille.
- Yhteistoiminnallinen harjoite.
- Edistää osallisuutta.

Lämmittely

Vierityspallo

Vierityspallo on vauhdikas peli, joka voidaan tuntea useilla eri nimillä. Harjoite soveltuu kaikenikäisille ja on hyvä lämmittelyharjoite, soveltuu myös työskentelyvaiheeseen.

Peliin tarvitaan yksi suuri pallo ja useita pieniä palloja, vähintään yksi pelaajaa kohti. Peli tarvitsee myös suhteellisen väljän tilan, esimerkiksi pieni jumppasalni tai vastaavan.

Lähelle pelialueen kumpaakin päätä tehdään maalarinteipillä rajaviiva. Pelin aloitustilanteessa annetaan kummallekin joukkueelle sama määrä palloja ja maalipallo laitetaan pelialueen keskelle. Tavoitteena on maata myöten vierittämällä osua maalipalloon ja saada se vastustajan päätyn. Säännöt ovat: palloa heitetään vain alakautta maata myöten ja heiton tulee tapahtua rajaviivan takaa.

- Lämmittelyharjoite.
- Sopii lähes kaikille.
- Selkeät säännöt, vaativat keskittymistä.
- Vauhdikas.
- Edistää osallisuutta ja luo yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.

Sanomalehtipallo

Sanomalehtipallo on vauhdikas peli, josta lapset pitävät. Peli voidaan pelata myös yhdessä isien kanssa. Harjoite soveltuu kaikenikäisille ja mille tahansa kokoontumiskerralle.

Toteutusta varten tarvitaan sanomalehtiä joista tehdään pallot rutistelemalla sanomalehti palloksi. Se laitetaan esimerkiksi pakastuspussin sisään, joka solmitaan. Palloja tehdään paljon, noin kymmenen osallistujaa kohti.

Pelaajat jaetaan kahteen joukkueeseen. Pelialue rajataan maalarinteipillä. Kummallekin joukkueelle tehdään samankokoiset kotipesät, johon vastakkainen joukkue pyrkii heittämään pallot omalta pesältään. Se joukkue jonka kotipesä on ensin tyhjä voittaa pelin.

- Lämmittelyharjoite.
- Soveltuu lähes kaikille, myös aikuisille.
- Edistää osallisuutta ja luo yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.

Työskentelyvaihe

Boccia

Boccia on suosittu peli ikäihmisten keskuudessa, mutta se soveltuu hyvin myös nuoremmille. Kyseessä on pehmeillä palloilla pelattava joukkuepeli. Peliä voi käyttää ensimmäisillä kokoontumisilla. Lapset voivat kyllästyä peliin nopeasti, joten sitä ei kannata käyttää monta kertaa.

Tarvikkeet: peliin tarvitaan boccia-pelisarja, jossa on pallot ja ohjeet. Useiden kuntien liikuntatoimet lainaavat niitä. Pelialueen rajaamiseen tarvitaan maalarinteippiä.

Toteutus: Tavoitteena on osua omalla pallolla maalipalloon. Pelin sääntöjä voidaan muokata ryhmän tason mukaan. Pallosarjan mukana tulevat ohjeet siitä, miten pelialue rajataan ja miten peliä pelataan.

- Soveltuu ensimmäiselle kokoontumiskerralle.
- Lähes kaikenikäiset ja -tasoiset voivat pelata.
- Useamman kerran käytettynä voi kyllästyttää.

Ilmapallorata

Ilmapallorata on työskentelyvaiheen harjoite, joka kehittää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta. Harjoite osallistaa myös isiä. Pelin vaikeustasoa on helppo säädellä ja se mielekäs sekä aikuisille ja lapsille. Harjoite on myös hauska ja sopii hyvin monenikäisille lapsille ja isille.

Ilmapallorataan tarvitaan ilmapalloja, pitkä köysi, maalarinteippiä ja yksi reilunkokoinen huivi paria kohden.

Toteutus: Ilmapalloradan tekevät isä ja poika yhdessä. Ideana on valmistella etukäteen esterata, jota pitkin pari kuljettaa ilmapallon kantaen sitä huivin päällä. Esteet vaativat keskittymistä, yhteistyötä ja suunnittelua. Lattialla voi olla esimerkiksi lappuja, joita pitkin osallistujien tulee liikkua. Köysi viritetään noin aikuisen rinnan korkeudelle. Este suoritetaan siten, että pari hyppäyttää pallon narun yli ja menee itse narun ali. Radalle voi tehdä muitakin esteitä, joissa palloa täytyy hyppäyttää. Radan suunnittelussa voi käyttää mielikuvitusta. Radalle voi myös laittaa penkin, jota pitkin osallistujat kävelevät palloa kuljettaen. Aluksi kuljetetaan yhtä palloa, mikäli se tuntuu helpolta, voidaan kokeilla kahdella pallolla. Jokainen pari voi tehdä radan omaa tahtia.

- Soveltuu lähes kaikille.
- Soveltuu työskentelyvaiheeseen.
- Yhteistoiminnallinen harjoite.
- Edistää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta ja yhdessä toimimista.

Temppurata

Temppurata on lapsille sopiva, liikunnallinen harjoite. Harjoite vaatii ohjaajalta liikunnallisuutta ja turvallisuudesta huolehtimista.

Temppurata voidaan pitää esimerkiksi jumppasalissa. Tarvikkeina olisi hyvä olla jumppamattoja, maalarinteippiä ja penkkejä.

Rata voidaan tehdä mielikuvitusta käyttäen kulloisenkin ryhmän kykyjä vastaavaksi. Radalla suunnitellaan pisteitä, joissa tehdään erilaisia liikunnallisia temppuja. Näitä ovat kuperkeikat etuperin ja takaperin sekä tasapainokävelyt maalarinteippilinjaa pitkin. Liikkuminen jumppamaton avulla on hyvä harjoite lapsille. Matolla liikkumisessa voi käyttää eri tyynejä. Niitä voivat olla esimerkiksi mittarimato ja surffaus. Isän kanssa yhdessä voidaan harjoitella käsillä kävelyä tai kottikärryjälua, jossa isä ottaa poikaa jaloista ja poika kävelee käsillä eteenpäin. Turvallisuuden takaamiseksi harjoite vaatii ohjaajalta huolellisuutta ja sitä, että lapset tekevät temput vuorotellen. Tällöin lapset joutuvat opettelemaan kärsivällisyyttä ja muiden huomioimista. Lisäksi isän ollessa mukana harjoitteessa opitaan yhdessä tekemistä.

- Työskentelyvaiheeseen lapsille. Voidaan soveltaa myös aikuisen ja lapsen väliseksi vuorovaikutusharjoitteeksi.
- Vain mielikuvitus ja turvallisuus rajana.

Solmut

Solmut kuuluvat perustaitoihin, ainakin joitain solmuja on jokaisen hyvä osata. Solmuja on monenlaisia ja niihin löytyy ohjeita netistä ja kirjastoista. Ohjaajan tulee tulostaa etukäteen yleisimpien solmujen ohjeet. Lisäksi täytyy olla noin puolen metrin mittaisia narunpätkiä joihin solmuja voidaan harjoitella. Aikuiset ja lapset voivat yhdessä harjoitella erilaisten solmujen tekoa ja lopuksi voidaan yhdessä katsoa miten solmujen teossa onnistuttiin. Harjoitteessa opitaan hyödyllisiä taitoja ja yhdessä tekemistä.

- Soveltuu työskentelyvaiheeseen.
- Ei sovellu kaikille, keskittymiskyky ja motoriset taidot voivat vaikeuttaa harjoitteesta suoriutumista.
- Edistää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta.

Pimeäsuunnistus ja taskulamppupiilonen

Pimeässä maastossa liikkuminen on seikkailu jo sinällään, ja antaa mahdollisuuden erilaisille harjoitteille. Ensin etsitään metsikkö jonka maasto sopii hyvin liikkumiseen. Alueella olisi hyvä olla isoja puita.

Harjoitetta varten tarvitaan metsää, heijastimia, heijastinliivejä ja rastitehtävät.

Alueelle tehdään suunnistusrata, rastit merkitään heijastimilla tai heijastinnauhalla. Rastilla voi olla joku pieni tehtävä. Osallistujilla on taskulamput, joiden valolla etsitään rasteja. Heijastimet välkkyvät valon osuessa niihin. Piilosilla lamppujen kanssa voidaan olla siten, että etsittäville on heijastimet tai heijastinliivit päällään, jolloin he erottuvat hyvin valon osuessa heijastimiin.

- Yhteistoiminnallinen harjoite.
- Soveltuu myös aikuisille.
- Edistää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta.

Majanteko

Lähes jokainen lapsi haaveilee omasta majasta. Mikäli esimerkiksi kunnalla tai seurakunnalla on hyvällä paikalla metsä, johon on juuri tehty hakkuu, on hakkuujätteistä helppo tehdä risumaja. Tehtävä tehdään isän ja lapsen yhteistyönä. Tehtävässä tulee yhteistä suunnittelua ja pohdintaa. Tehtävässä käytetään vain hakkuujätettä, joten siitä ei tule ympäristöhaittoja. Hakkuujätettä ei aina ole käytettävissä, tällöin voidaan vaihtoehtoisesti tehdä pieni maja jollekin metsäneläimelle. Pieni, eläimelle tehty maja ei tarvitse kovin paljon materiaaleja, joten sen voi toteuttaa lähes missä tahansa metsässä.

- Yhteistoiminnallinen harjoite.
- Edistää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta.
- Ei välttämättä sovellu kaikille, turvallisuustekijät!
- Soveltuu kokoontumisen teemaksi.

Perinneaskartelut

Mikäli ryhmäläisten taidot riittävät, voidaan isä-lapsipareina tehdä käsitöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi pajupilin, ritsan ja puujalkojen teko. Tarvittavat ohjeet löytyvät internetistä. Osa näistä askarteluista on niin haastavia, rakentelut on suunniteltava ryhmässä etukäteen, jotta tarvittavat tarvikkeet voidaan hankkia. Tällaisissa tehtävissä turvallisuudesta huolehtiminen on tärkeää, joten etukäteen on selvitettävä kuka voi käyttää esimerkiksi puukkoa. Turvallisuusseikkojen vuoksi harjoitteet eivät sovi kaikille. Tällaiset tehtävät tukevat isän ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja tuovat heille yhteisiä elämyksiä.

- Ei sovellu kaikille.
- Edistää aikuisen ja lapsenvuorovaikutusta.
- Edistää kädentaitoja.

Retket

Erilaiset retket voivat tuoda vaihtelua arkeen ja isälle ja lapselle uudenlaisia yhteisiä kokemuksia. Retket voivat kohdistua esimerkiksi palokuntaan, luontoon, elokuvaan tai johonkin muuhun lähellä sijaitsevaan mielenkiintoiseen kohteeseen. Retken ei tarvitse olla pitkä tai ihmeellinen. Esimerkiksi savusaunaretki, jolla paistetaan makkaraa, voi olla lapselle mielekäs. Saunaretkellä voidaan kesäaikaan opetella perinteisen vastan tekemistä. Tällöin edistetään aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta ja yhdessä tekemistä sekä tarjotaan heille elämyksiä.

- Soveltuu kaikille.
- Edistävät osallisuutta ja vuorovaikutusta.
- Soveltuvat esimerkiksi ryhmän päätöstilaisuudeksi.

Varalla

Polttopallo

Polttopallo on suosittu perinteinen lasten peli. Pelissä rajataan pelialue, esimerkiksi ympyrä tai neliö jonka sisälle menee yhtä vaille kaikki osallistujat. Yksi ulkopuolelle jäänyt koettaa osua pallolla ympyrän sisällä oleviin. Se, johon pallo osuu, tulee ulkopuolelle, ja koettaa heittää pallolla ympyrän sisälle jääviä. Näin jatketaan kunnes ympyrän sisällä on vain yksi, joka voittaa pelin.

- peli on tuttu useimmille.
- Sopii myös ensimmäiselle kerralle.
- Soveltuu useimmille.
- Voidaan pelata myös vanhempien kanssa.
- Hyvä varaharjoite.
- Edistää osallisuutta yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.

Pallopelit

Aiemmin mainittujen pallopelien lisäksi isä-lapsiryhmään sopivat myös hyvin useat tunnetut pallopelit. Esimerkiksi sähly tai jalkapallo soft-pallolla ovat helppoja järjestää ja yleensä mielekkäitä pelejä. Peleissä lapset oppivat joukkuepelaamista ja sääntöjen noudattamista. Lisäksi isän ja lapsen ollessa samassa joukkueessa he saavat kokemuksen yhdessä tekemisestä.

Toimintakerran lopetus

Rentoutus

Ryhmässä toiminta voi olla vauhdikasta, joten ennen kotiinlähtöä on syytä rauhoittua. Rentoutuminen oikein suunniteltuna on myös hyvä keino kehittää isä-lapsisuhdetta. Terapiapallohieronta on hyvä rentoutusmuoto ja lapset pitävät siitä. Isä hieroo lasta selästä nystyräpallolla. Taustalla voi olla rauhallista musiikkia. Hieronnan sopiva kesto on kolmesta viiteen minuuttiin. Nystyräpallojen tilalla voi käyttää maalipensseleitä. Pienemmät lapset siitä, jos aikuinen piirtää heidän selkäänsä kuvioita tai kirjaimia.

- Yhteistoiminnallinen harjoite.
- Edistää aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta.
- Soveltuu kaikille, joillekin isille voi olla uusi kokemus.

LÄHTEET

Laamanen, K. 2001. *Johda liiketoimintaa prosessien verkkona*. Helsinki: Suomen Laatu keskus Koulutuspalvelut Oy.

Seppänen, P., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, S., Tapio, N. & Vilèn, M. 2010. Perhetyön työkalupakki täydentyy. Teoksessa Vilèn, M., Seppänen, P., Tapio, N & Toivanen. (toim.) *Koh-taamisia lapsiperheissä menetelmiä perhetyöhön*. s. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa/ Kirjapaja, 207–259.

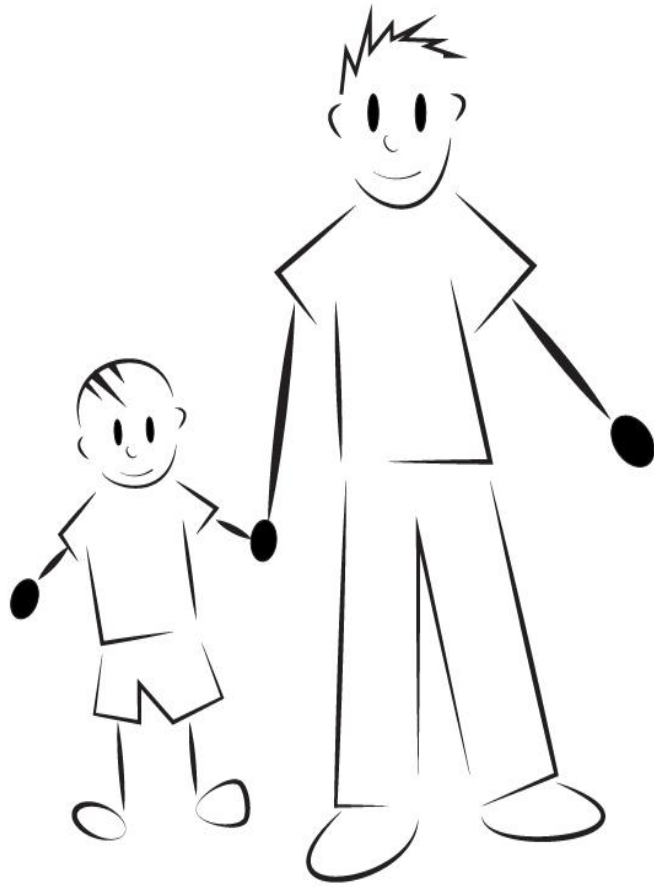
Siitonen, J. 1999. *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulu: Oulun Yliopisto.

Siltaniemi, A., Perälä, A., Eronen, A., Londèn, P. & Peltosalmi, J. 2008. *Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaiskyselyn tuloksia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere: Tampere University Press.

OLLAAN YHESSÄ ISÄN KANSSA – RYHMÄ ISILLE JA LAPSILLE

Opinnäytetyö

Tekijä: sosionomiopiskelija Teuvo Blomberg

Oppilaitos: Savonia-AMK, Iisalmen yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Toimeksiantaja: Peruspalvelukuntayhtymä Selänne/ Lapsen hyvä arki hanke

Aikataulu: toiminnallinen osuus syys-lokakuu 2011, raportti ja esitys kevät 2012

Tallennetaan hyväksymisen jälkeen Theseus-tietokantaan

Työelämän ohjaajat: johtava terveydenhoitaja Marja-Leena Lehtomäki ja perhetyöntekijä Eeva Aulakoski/ Peruspalvelukuntayhtymä Selänne

Sisällön ohjaaja: Marjaana Tuovinen KM lehtori sosiaaliala

Opinnäytetyö sisältää:

- Isä-lapsiryhmän suunnittelun
- ryhmän toteutuksen
- toimintamallin kehittämisen
- toimintakansion

Ryhmän tavoitteet:

- Ryhmä on suunnattu isille jotka tarvitsevat tukea isyyteensä, eivätkä yleensä lähde kodin ulkopuolisiin harrastuksiin tai muihin aktiviteetteihin.
- Ryhmän isiä pyritään voimaannuttamaan ja aktivoimaan omaan isyyteensä.
- Aktivointia pyritään saamaan aikaiseksi toiminnallisilla menetelmillä.
- Tarkoitus on saada isät ja lapset toimimaan yhdessä.

Yhteistyötahot

- Ryhmä toteutetaan samalla yhteistyöperiaatteella kuin Ollaan yhdessä-perheleirit.
- Ryhmä toteutetaan yhteistyössä Lapsen hyvä arki hankkeen, neuvolan, perhetyön, Pyhäjärven seurakunnan ja Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosaston kanssa.
- Osallistujat tulevat ryhmään neuvolan ja perhetyön kautta.
- Yhteistyön avulla voidaan hyödyntää jo valmiina olevia resursseja, eivätkä kustannukset yhtä toimijaa kohden tule kohtuuttoman kalliiksi.

Toimintamalli sisältää:

- Menetelmät isien voimaannuttamiseksi ja aktivoimiseksi.
- Ryhmässä toteutuneet toiminnot, arviointi niiden toimivuudesta.
- Lisää ideoita ryhmän toteutukseen.
- Näkökulmia ohjaukseen.

Yhteystiedot

Teuvo Blomberg

044 0752788

teuvo.p.blomberg@edu.savonia.fi

Kuva: Laura Parviainen

media- assistentti opiskelija, Ingmanin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos

